

GLAVA ČETVRTA.

Od nikopoljske katastrofe do krunisanja Ladislava Napuljskoga.

(1396. 1403.)

Priprave Žigmundove za odlučan rat s Turcima. — Krstaška vojna i bitka kod Nikopolja (25. sept. 1396.). — Prve posljedice toga boja. — Žigmundov povratak. — Hrvatska i sabor u Križevcima (feb. 1397.). — Sabor temišvarski (u sept. i okt. 1397.). — Bosna za Jelene Grube i nastup Stjepana Ostoje (1396.—1398.) — Ugarsko-bosanski rat od god. 1398. — Odnosaji s Dubrovnikom do god. 1400. — Zatvor Žigmundov (28. apr. 1401.) i dalji ugarski događaji. — Ojačanje stranke Ladislava Napuljskoga u Hrvatskoj i Dalmaciji. — Ladislav Napuljski dolazi u Zadar; njegovo krunisanje

(5. aug. 1403.)

Padom srpske samostalnosti na Kosovu i pokorenjem Vlaške Turci su postali susjedi države ugarske duž velikoga dijela njene južne granice. Rat bijaše upravo neizbježiv, a to tim više, što su ugarsko-hrvatski kraljevi držali, da imaju neku vrhovnu vlast nad Vlaškom i Srbijom. Kako vidjesmo, već godine 1392. začu kralj Žigmund ratovanjem, no bez većega i trajnijega uspjeha. To je vojevanje ipak ohrabrilu Bugare, koji su doduše imali priznavati vrhovnu vlast osmanlijsku, ali im zemlja još nije bila sastavni dio turskoga carstva. Bugari stadoše ugovarati s budimskim dvorom, koji po tom pošalje poslanike svoje u Aziju sultanu Bajazidu, ne bi li ga na miran

način odvratio od te zemlje; ali sultan nije za to mario, nego kad je već siguran bio, da će mu vojna, u kojoj naumi Bugarsku sasvim pokoriti, dobro uspjeti, pozove ugarske poslanike u svoj, raznim oružjem nakićeni bojni čador, te pokazavši na nj, reče im: »Povratite se svomu gospodaru, pa mu kažite, da moje pravo na Bugarsku temeljim na ovom oružju, što ste ga ovdje vidjeli«. Na proljeće godine 1393. otpremi Bajazid u Evropu sina svoga Čelebiju s velikom vojskom, koja dne 17. jula na juriš osvoji bugarsku prijestolnicu Trnovo, te tako učini kraj negda toli moćnomu jugo-slavenskomu carstvu; mnogi Bugari budu raseljeni, najviše po Maloj Aziji, a mnoštvo ih primi islam, medju njima i Aleksandar, sin cara Šišmana, dok je mlađji Frudžin prešao u službu kralju Žigmundu. Sada se Bajazidu učini, da je došao čas, da osvoji ono, za čim su njegovi prešasnici, a i on sam, toliko težili, naime Carigrad, »mjesto čudesa i ljepote,« kako kaže turski ljetopisac Sead-Eddin, »koje je još za vremena prorokovih bilo predmet zavisti sultana i težnja šahova, ali nevjesta (t. j. Carigrad) ne htjede ni pred jednim da otkrije veo stidljivosti, pa tako pobjeda nad djevicom nije uspjela nijednom šahu«. Baš se spremio na dulje podsjedanje, kad li mu glasnik javi, da je Žigmund provalio u Bugarsku i da podsjeda Nikopolje.

Ugarsko-hrvatski kralj jasno je uvidio nakon pada Bugarske, kako treba da što prije učini odlučan korak protiv sve to većma napredujuće sile osmanlijske. Ali osjećajući i nalazeći u sebi premalo snage za taki posao, zamisli da podigne opću evropsku krstašku vojnu. Grčki je car Manuel II. Palaiologos (1391.—1425.) već dulje vremena moljakao Žigmunda za pomoć, a osobito odkad mu je pod Carigrad pao sam sultan s ogromnom vojskom; jedan je od glasnika, što ih je slao u Budim, pao u turske ruke, te odao sve. Jadni car mogao je u ratne svrhe obećati tek novčanu pomoć. Venecija opet od svoje strane obećala je Žigmundu i Mariji još 6. sept. 1394. potpore, a podjedno se kralj obratio i na papu, da bi propovjedima obadrio kršćanstvo na vojnu; ali na žalost raskol je rascijepio katolički svijet na dva dušmanska tabora. Bonifacije IX., kojega je priznavala Ugarska, Njemačka, Poljska, Italija i Engleska, naloži nadbiskupu Ivanu neopatraskome, da pod običajnim indulgencijama propovijeda krst po Bosni, Hr-

vatskoj, Dalmaciji i Slavoniji (3. juna 1394.) No ti krajevi baš su se nalazili u taj čas u oči dohorske katastrofe, pa stoga se i nijesu mogli u većoj mjeri da odazovu papinskom pozivu. Nekoliko mjeseci iza toga (15. oktobra) podje rimski legat Ivan de Gubbio u istoj stvari u nadbiskupiju salcburšku i njoj podložne biskupije po Austriji i mletačkom zemljištu. Ali najvažniji dio Evrope, naime Francuska, Španjolska, Škotska i Savojska nije slušala riječi Bonifacija IX., jer se pokoravala riječi njegova protivnika Klementa VII. u Avignonu. Žigmund je znao, da će mu njihova pomoć najveću korist donijeti, a baš ga sada u tom poslu posluži dobra prilika. Plemstvo se francusko u to doba tako dalo na ratovanje, da je gotovo sva evropska bojišta obigralo, a to tim radije, što je sklopilo primirje s kraljevinom Engleskom: francuskih je junaka bilo u Pruskoj s Teutoncima, pa i u Ugarskoj kod Žigmunda, dapače čak u službi sultanovoj i Tamerlanovoj. Po tome je sasvim jasno, da je Francuska bila upućena u vojevanje kršćana protiv Turaka, dapače, možemo kazati, da se i zanimala za nj. Burgundski vojvoda Filip Smjeli, tumač francuskoga javnoga mnijenja, prvi odasla kralju Žigmundu svoga maršala Vilima de la Trémoille; on je imao da kaže, da se Žigmund može pouzdati u pomoć burgundsku. Vilim de la Trémoille prodje Venecijom (u januaru 1395.), jer se nadao, da će se ondje namjeriti na ugarske poslanike, te da oni tako zajednički pred senatom oduševе i Mletke za krstaški boj. U to je doba republika sv. Marka bila središte svih poduzeća protiv Istoka, pa stoga se i jesu u njoj sastajali i ročili poslanici raznih država: tu je Manuel II. Palaiologos imao svojih zastupnika, a isto tako i Francuska, Burgundija, Engleska i Ugarska. No de la Trémoille nije imao kad, da dočeka ugarsko poslanstvo, pa tako nastavi put svoj (4. februara 1395.).

Medjutim posla kralj Žigmund poslanstvo u Francusku kralju Karlu VI., a sastojalo se od trojice velikaša, na čelu im nadbiskup ostrogonski Ivan od Kaniže. Najprije se ono svrati u Veneciju, ne bi li tu pomorsku vlast predobilo za buduću veliku vojnu. Senat se upusti taj puta u pregovore; Ugri su stali tumačiti, kako će u ratu trebati kakih dvadeset i pet galija, da spriječi prijelaz Osmanlijama iz Azije u Evropu; dakako, ovo je brodovlje stajalo mjesečno do 40.000 dukata. Republika odgovori ovako: ako bude kralj Žigmund u društvu s voj-

vodom burgundskim, orléanskim i lancasterskim na kopnu ratovao, onda će ona popuprijeti čitavu akciju željenim brojem ladja; no odmah lukavo dodade (pouzdavajući se samo u ogromnu silu), u slučaju, ako bi Žigmund ostao sam, onda toga učiniti ne može, jer se boji, da bi mogli stradati njezini trgovački interesi u Levantu (5—12. marta 1395.). Na to krene poslanstvo dalje put Burgundije, a nalazimo ga dne 8. maja u Lyonu; vojvoda burgundski dočeka ga najljepše i ponovi mu svoje obećanje. Nadarivši poslanike osobito bogato, podade im za pratnju po Francuskoj viteza Renier de Pota. No kako baš u to doba ne bijahu u Parizu kraljevi ujaci, boraveći u Avignonu kod pape, to se poslanstvo nije ni obratilo taj čas na Karla VI. Stoga podjoše ugarska gospoda do vojvotkinje burgundske u Dijon (17.—19. maja), a onda čak u Bordeaux, gdje je stolovao vojvoda lancasterski, koji je sve i sva obećao poslanstvu. Tek dne 6. augusta g. 1395. stigoše u Pariz, baš u čas, kad se povратиše vojvoda burgundski i oni princevi, što su sačinjavali kraljevsko vijeće. Nadbiskup ostrogonski i njegovi drugovi bjehu najsrdačnije dočekani i primljeni. Kad se Ivan od Kaniže sastao s kraljem Karlom VI., predao mu je pisma svoga gospodara Žigmunda, a onda ocрта u kićenom govoru silu Bajazidovu, žalosnu sudbinu Srbije, Vlaške i Bugarske, te svrši molbom, neka ne pusti Žigmunda. Tomu se pozivu odmah odazva *connétable de France comte d'Eu*, koji je već bio, valjda god. 1392, sa Žigmundom u njegovoj prvoj turskoj vojni, te je umio da o njemu i njegovom kavalirstvu (t. j. rasipnosti i raskalašenosti) mnogo lijepa priča u Francuskoj. Pored njega poželi se s Turcima ogledati i maršal *de Boucicaud*. Za ovom gospodom povede se i kralj Karlo VI. Devet dana po tom povrati se ugarsko poslanstvo kući, prenatrpano darovima i tvrdom oduševljenom riječi, da će Francuska dati obilne pomoći kralju Žigmundu.

Odziv se francuski u brzo pokazao kao iskren. Pored toga, što je neki osobiti ratoborni duh zaokupio francusko plemstvo, još je, kako već kazasmo, zemlja bila primirena, te se nije trebala bojati izvanjskoga rata s engleske strane, a to tim pouzdanije, što su se netom obavili svatovi Izabele, kćerke Karla VI., s kraljem engleskim. Francuski kralj, obećavši ugarskomu pomoć, mogao je to dakle bez zaprijetka učiniti, te je,

da se korektno izrazimo, upravo slijedio javno mnijenje svojih podanika, pa tako mu je odluka odjeknula po čitavoj zemlji velikim veseljem. Kako ona ipak nije mogla da ostane bez braniča, trebalo je stoga odabrati one, koji će poći na vojnu protiv Osmanlija. Vodstvo toga pokreta preuze vojvoda burgundski, a taj je i onako već dokazao svoj živi interes za stvar, poglavito radi toga, što je naumio staviti francuskim krstašima na čelo sina svoga. Ivan com te de Nevers bijaše mladić od kakih dvadeset i četiri godine, učtiv, vrlo fin, te opće ljubljen od svega burgundskoga plemstva; on je do sada već bio u boju, ali nije bio vojskovođa, a postati vitezom na čelu francuskoga plemstva, još tome u boju protiv »nevjernih« Turaka, bila je za princa njegove krvi vrlo srećna i časna prilika. Kralj francuski potvrdi doskora izbor njegov, dodijelivši mu podjedno kao savjetnike connétable d' Eu-a i maršala de Boucicauta, a ovi odaberu u pratnju svoju do hiljadu najbira-nijih plemića francuskih, medju kojima se osobito ističu: Henri i Philippe de Bar, kuzeni kraljevi, Enguerrand de Coucy, admiral Ivan de Vienne, Guy i Vilim de la Trémoille, comte de la Marche, Renaud de Roye pratilac maršala de Boucicaut po njegovim vojnama na Istoku, te sire de Sempy. Uz ovo plemstvo i njihove sluge te ine oružane pratiocce još je u boj opremljena i jedna četa plaćenika, tako da ukupnu francusko-burgundsku silu možemo računati na 10.000 momaka. Dašto, ta se vojska, oskrbljena svime i svačime, još istaknu svojim sjajem i elegancijom, za koju je čitava zemlja dala znatne novčane potpore.

Ali ne samo Francuska, već gotovo i sva ostala katolička Evropa odazva se pozivu Žigmundovu. Najviše se uz nju napregla Njemačka, što i jest razumljivo poradi njezinih tijesnih veza s kućom Luksenburškom. Nijemci se podigoše od Poljske do Alzacije i od Luksenburga do Štajerske; pored njemačkoga reda spomenut ćemo grofa Hermana Celjskoga i Ivana burggrafa nürenberškoga. Ni Engleska se nije oglušila, jer je poslala do hiljadu vitezova pod vodstvom Johna de Beaufort; no ovu je pomoć više dalo oduševljeno englesko plemstvo, nego li dvor. Žalosne unutarne prilike talijanskih državnica vrlo su im smetale, da bi i one pomogle Žigmundu, te se pridružile općem pokretu. Jedina je Venecija bila u boljim i sreć-

nijim odnošajima, pa se stoga i moglo na nju računati; ali cincarska republika nije na sebe računala. Za sve to vrijeme vodili su se pregovori i s vizantijskim dvorom. Dne 1. marta 1396. znalo se u Veneciji, pod kojim se uvjetima oba vladara sporazumješe: Žigmund je obećao, da će do maja skupiti svu vojsku na Dunavu, te da će već 16. juna stići pod Carigrad i osloboditi ga od osmanlijske sile; car grčki opet naoružat će deset galija, za koje će kroz prvi mjesec sam preuzeti sav trošak, dok će za tri ostala to učiniti ugarsko-hrvatski vladalac. Ova je novost stigla u Veneciju baš onda, kad je republika htjela da otpravi jedno poslanstvo na sultana Bajazida, ne bi li ga izmirila s carem Manuelom; dakako, sada je vijeće odustalo od toga nauma. No malo po tom zatraže ugarski poslanici stalan i jasan odgovor od signorije, na što ova, saznavši za francuska spremanja, obeća, da će u egejske i crnomorske vode poslati četiri galijske, i to između polovice jula i polovice augusta. Spomenemo li još neke Poljake, pa vitezove s otoka Roda, nabrojili smo svu pomoćnu vojsku. Žigmund sam skupio je oko 30.000 banderijalaca, 20.000 plaćenika, 16.000 erdeljskih pješaka, kojima se kasnije još pridruži oko 10.000 Vlaha pod Mirčom, tako da je ukupna vojska brojila kakih 100.000 momaka; odista, punim pravom možemo kazati, da tako birane vojske ne vidje Evropa već trista godina, naime od vremena prvoga krstaškoga rata (1096.).

Kad se sva vojska skupila u Budimu i okolici, stalo se vijećati o osnovi budućega rata. Sultan Bajazid navijestio ga je Žigmundu još u februaru 1396., poručivši, da će u maju provaliti u Ugarsku, pa zato i predloži ugarsko-hrvatski kralj, da se dušmanin dočeka na granici, dakle da se krstaška vojska drži sasvim defenzivno. Ali to je mišljenje, što i jest sasvim prirodno, naišlo na žestok otpor kod svih vitezova, jer oni su se upravo radovali boju i svojoj budućoj slavi. U njihovo dakle ime uzme riječ de Coucy zagovarajući živo, da se podje ravno u dušmansku zemlju i ondje potraži Turčin; dašto, taj bi predlog velikim oduševljenjem i prihvaćen. Svrha dakle vojne bila je prema tome, da se Turci istjeraju iz Evrope. To se vitezovima činio lak posao, šta više, bilo ih je, koji su se podavali ludoj nadi, e će Bajazid ispred njih i bez boja — pobjeći, a tada pak ne će biti teško, da se osvoji Jerusalim. Za

ishodište ratnim operacijama bude uzeto Nikopolje na Dunavu; čim padne taj grad, a to treba da se zgodi svakako još prije sultanova dolaska, otvoren je put na Drenopolje i Carigrad. Smislivši se tako, krstaši podju 20. i 24. jula na put, i to niz lijevu obalu Dunava do Oršave. Tude kod Željeznih Vrata prijedju 18. augusta rijeku u najvećem neredu, padnu 28. augusta pod Vidin, koji im se predade bez boja, a onda 2. septembra pod Rahovu. Ovdje se krstaši namjere prvi put na ozbiljniji otpor; grad je bio zaštićen dvostrukim redom zidina i tornjeva, a u njem hrabra posada, nakana braniti se, dok može. Poslije junačkoga juriša, u kojem se osobito istaknu maršal de Boucicaud, bude Rahova peti dan zauzeta. Dne 12. septembra ugleda krstaška vojska Nikopolje, mjesto čvrsto na desnoj obali Dunava, a od velike strategičke važnosti, jer je dominiralo nad dolinom Alute, pa tako bilo ključ turskom gospodstvu u Vlaškoj; stoga ga i jest sultan oskrbio hrabrom vojskom pod komandom junačine Togan-bega. Kako je u gradu bilo sila hrane i oružja, to se i zapovjednik njegov odlučio braniti ga do posljednjega daha. Krstašima opet manjkala su sva sredstva za redovito podsjedanje gradova, no Francuzi, željni vazda da budu u boju prvi, ipak stoga ne klonuše duhom. »Ljestve su skoro gotove, reče maršal, a u rukama hrabrih ljudi one zamjenjuju najvaljanije ratne sprave!« Ali to su bile samo riječi; uzaludni juriši u brzo pokazaaše, da im ne preostaje drugo, nego pokušati, da gladom prisile grad na predaju. Vojska opkoli Nikopolje sa svih strana, a brodovlje, što je krstarilo po Dunavu, spriječavalo mu je svaku vezu s Vlaškom. Ugri, Nijemci i ostali nefrancuski saveznici smjестиše se u posebnom taboru na obali dunavskoj naprotiv grada, dok su se Francuzi kao bojne kolovodje bliže primakli gradu, jedva čekajući, da im se otvore vrata, da uzmognu prvi u nj ući. Već punih petnaest dana podsjedahu križari grad; vitezovi ne imajući ratnoga posla, stadoše živjeti kao kod kuće: zabave, igre, kockanje i nalično zaokupi Francuze tako živo, da o kakvoj disciplini nije više bilo ni govora. Ni straža nije bilo, da čuvaju tabor, a uhode mjesto da vrše službu svoju, plandovahu, dapače, općenito se mislilo, da se sultan nalazi čak daleko u Aziji. No to je mišljenje bilo krivo. Znamo, da je Bajazid smjerao podsjesti Cari-grad, kad li mu dodje vijest, da je pod Nikopolje pala velika

kršćanska vojska. Sada se uze i on spremati; u Plovdivu imala se skupiti ukupna vojska turska, i to oko 150.000 dobro disciplinovanih momaka, kojim se imao još na naročiti nalog sultanov pridružiti despot srpski Stjepan Lazarević s 5000 vojnika. Kao munja, a Turci su ga i zvali »Jildirim«, doleti preko balkanskih prolaza u dolinu Osme, te se iznenada stvori pred bezbrižnom kršćanskom silom. Glas je o njegovu dolasku prvi donio u tabor krstaški mačvanski ban Ivan od Morovića, na što se sve vojvode sastanu u vijeće. Novost o blizini Osmanlija urodi neredom, kaka se samo može zamisliti: francuski vitezovi »vinom u glavi«, kako kažu njihovi savremeni dobro upućeni ljetopisci, brže bolje pograbe oružje i poklope svoje konje u želji, da odmah polete u boj. Glavne pak vojvode jedva ih nekako zaustave, a ovi, baš bijesni, iskale po tom srce svoje na onim Turcima, koje su zarobili kod Rahove: jadnici budu do posljednjeg momka sasječeni. U vijeću predloži Žigmund, ističući ponovno iskustvo svoje u boju s Turcima, neka Vlasi pod zapovjedništvom svoga vojvode Mirče prvi udare, »jer, reče kralj, to su lako oružane čete, što dobro poznadu i zemljište i dušmana«; drugi bojni red imali su složiti Ugri i svi ostali saveznici njihovi osim Francuza, kojima bude puštena ta slava, da samostalno navale kao treći bojni red na elitu turske vojske, to jest na janjičare. Ali take osnove francuski vitezovi ne htjedoše prihvatiti; njihova gordost i taština postiže u taj kritični čas vrhunac svoj. Jednoga *connétablea de France*, rekoše, treba da ide vazda prvo mjesto u boju, a doznačiti mu drugo, znači nanijeti mu smrtnu uvredu; francusko plemstvo može samo prvo biti, a kralj ugarski, kad hoće da ih stavi u treći red, smišlja time, kako da sam »ubere lorvorike i slavu dana«, što više, Guy de la Trémoille dovikne u razdraženosti svojoj: »Ja ću pokazati, da ne znam, što je strah, pa ću doći repom svoga konja onamo, kuda se svi ne usuđujete ni gubicom vašega!« Iza poduljega prepiranja kralj Žigmund konačno popusti: Francuzi će udariti prvi na Turke, i to odmah sjutra dan.

U cik zore u ponedjeljak čne 25. septembra 1396. spremiše se Francuzi, da prvi udare na dušmana, sasvim obuzeti pustom željom za bojem. *Connétable de France*, ne mareći za ostalu vojsku, niti ne čekajući, da se valjano u red postavi, izidje

prvi iz tabora te se smjesti na zgodnome mjestu. Zaludu je Žigmund još i sada po zadnji puta pokušao, ne bi li ga nagovorio, da prihvati njegovu bojnu osnovu. Ali ponosni Francuz ni da čuje o tom, već tek što je uznemireni i zabrinuti kralj ostavio tabor, dade teško iščekivani znak, da se udari. Connétable zapovijedao je oko sedam stotina vitezova, a porazdijelio ih je u dvije grupe: prvom je upravljao sam glavom, dok su drugoj stajali na čelu comte de Nevers i de Coucy, gdje Ivan de Vienne razvije barjak blažene Gospe. Medju Francuzima se nalazio još veliki meštar viteškoga reda s otoka Roda, praćen najbiranijim i najotmjenijim vitezovima. Svi se kao bujica, koja pred sobom sve ruši, bace na neprijatelja, puni odušelenja i neiskazane srčanosti, uz glasno klicanje: »Živio sveti Dioniz, živio sveti Gjuragj!«

Bojno pozorište stere se Nikopolju na jugo-istok. To je raynica, koja se na zapadu polako diže u balkansko sjeverno prigorje, dok joj je na istoku međjom rječica Osmā; baš posred nje diže se humak, što dijeli vode dunavske od onih Osmīnih. Izmedju grada Nikopolja i toga humka razvilo se prvo kreševo.

Dok su se Francuzi hvatali u koštac s Turcima, dotle se ostala krstaška vojska razredila, kako je znala na brzu ruku. Desnim krilom zapovijedao je erdeljski vojvoda Stjepan Lasković, inače u duši velik protivnik kralja Žigmunda; središtem idući s desna na lijevo, a sastavljenim većinom od konjanika, upravljao je ban hrvatski Nikola Gorjanski, dok su ostalim četama prednjačili Herman grof Celjski, burggraf nürnbergski i vojvoda Mirča. I turska se vojska podijelila na troje; prvi bojni red brojio je osim neredovnoga avantgardskoga konjaništva do 20.000 pješactva, iza njega stajao je drugi red spahija s azijskom infanterijom po srijedi. S one pak strane već pomenutoga humka bijaše smješten treći bojni red sa sultanovim čadorom; tude je bila jezgra vojske: janjičari i spahije, a nešto dalje uz Osmu srpski despot Stjepan Lazarević s 5.000 Srbalja.

Prvo kreševo nastā izmedju oba dušmanska prva reda, iza kojega Turci sakriše očima krstaša svojim konjaništvom čitav niz zaoštrenih kolaca, što su ih učvrstili, ne bi li time osujetili juriš francuske kavalarije. Ova pak prodiraše naprijed

u dosta lijepom redu, tjerajući ispred sebe laku tursku konjicu, koja, jednako poigravajući, izbjegavaše pravi boj, ali uza sve to bockaše čas s boka čas s straga, dok ujedared ne išeznu iza onoga naoštrena kolja, te ostavi Francuze, da se biju s drugim bojnim redom, azijskom pješadijom. Ti su kôci, visoki konju do pojasa, bili smješteni uzduž čitavoga bojnog reda, a kako se u prvi mah dojmiše Francuza, najbolje nam kažu maršalove riječi, što ih je izrekao opazivši tu zapreku: »Čudnog mi junaštva, a mnogo i ne vrijedi, jer ima dosta hrabre čeljadi, koja će znati, da ga se riješi!« No bilo kako mu drago, ti su kôci svoju zadaću ispunili, jer su bili na najveću nepriliku francuskom konjaništvu, a dobra zaštita turskoj infanteriji. Ona je stala sipati svoje strjelice, a lako da bi krstaši već sada uzmakli, da opet nije junačina Boucicaut poviknuo: »Što, mi da se damo ovdje mirno ubijati? Zaletimo se na dušmana, da izbjegnemo njegovim strjelicama«. Na to navale krstaši s maršalom i s comte de Neversom na čelu, kao bijesni; uz silno krvoproliće i gubitak mnogih junaka Francuzi srećno odstraniše kolje. Medjutim se hrabre Osmanlije nijesu dugo dale maknuti s mjesta, dok ih ipak, nakon što su izgubili 12.000 ljudi, kršćani ne potisnuše. Time se Francuzi primaknuše pravom boju: ujedared se nadjoše opkoljeni sa svih strana od neprijatelja, tako da se činilo, da će ih nestati medju njima. U taj čas poteče im u pomoć ban Nikola Gorjanski, te kršćani upevši sve sile, kako se vidješe u groznoj pogibli, složno udare kao očajni; to junaštvo bude sjajno nagradjeno: drugi osmanlijski bojni red, izgubivši do 5.000 ljudi, bi uništen.

Svladavši tako upravo nadčovječnim držanjem goleme ove prve zapreke trebalo je sada, da Francuzi dodju u red, te da pričekaju ostalu vojsku Žigmundovu, koja im je već dolazila u pomoć. Da se kojom srećom to zgodilo, sjedinjena bi kršćanska vojska stalno pobijedila. Medjutim se sultan Bajazid veoma jedio, što su ona prva dva bojna reda tako lošo prošla; njegove su vojske bile rastjerane na sve strane, tako da su Francuzi i ostali krstaši imali kad, da se lijepo opet uredе, a da ih pri tom nitko ne bi smetao. No čini se, kano da toga krvavoga dana nije bilo mjesta mirnom i trijeznom razmišljanju, te da je mah obuzela bezrazložna uzrujanost i luda ne-

smotrenost. Konji se pod teškim oružjem dobroano usopiše, a silna je žega mučila vitezove; zato je mnogo njih predložilo, da se odustane od daljega boja i tako do sada toliko slavni dan kakom nesrećom ne kompromitiše. Connétable opet ni da čuje o tom; on htjede svakako da mak na konac istjera, ne bi li svu slavu ugrabio za sebe: bjegajući dušmanin ima da se progoni! Uspaljeni vitezovi opet se bace na umorne konje, te jašući dalje dospješe na vrh nama poznatoga humka. Ali sada se ujedared izmijeni situacija: ispod humka stajao je spreman za boj sultan Bajazid sa 40.000 momaka svoje najbiranije vojske. On je tu četvu dosada čuvao u rezervi, da s njome, koja je već toliko pobjeda izvojštila, konačno odluči bitku. Preko glasnika je saznao, kolika je vojska francuska, pa se tako Osmanlije dadoše tim većim veseljem u boj. Kad su krstaši ugledali tu vojsku, obuze ih više strava, nego li čudjenje. No u taj čas udari iznenada na njih i s desne strane jedna četa osmanlijska, što još većma zbuni jadne vitezove. Unatoč svoj vici, badrenju i moljakanju vojskovođa u brzo nastade toliki metež i nered, da junaci nijesu umjeli dosta brzo ni svojih mačeva iz korica povući; za tren oka, kao nagla oluja, nered i smutnja uhvati i ostalu kraljevu vojsku, koja je Francuzima stajala odmah iza ledja. U toj općoj zabuni prvi okrenu ledja na lijevom krilu vlaški vojvoda Mirča, a na desnom erdeljski vojvoda Stjepan Lacković. Kad to primijete u središtu postavljene čete, dadoše i one pleći. Jedino oni momci, kojima su zapovijedali hrvatski ban Nikola Gorjanski, te Herman grof Celjski, ostadoše nepomično na svome mjestu, bijući se junački s dušmaninom. Ove je vojske bilo tek 12.000 momaka, a gotovo da je spasla kršćanskom oružju slavu toga dana; dugo se vremena nije bitka odlučila. Francuzi, vidjevši to junaštvo, opet se okuraže, te uzeše na novo sjeći Osmanlije, kad li se podigoše Srbi sa svojim despotom Stjepanom Lazarevićem, njih 5.000 ljudi, što ih je sultan za krajnju nuždu sačuvao. Njihova nenadana i svježna navala zaglavi poraz krstaške vojske, koja se dade u divlji bijeg prema Dunavu.

Francuski savremeni kroničari od reda traže poglaviti razlog propasti krstaškoj u tome, što je najveći dio ugarske vojske pobjegao, a da se i nije upustio u boj. No tome nije tako; dašto, onaj sramotni bijeg Lackovićev i Mirčin mnogo

je naškodilo, ali junaštvo preostale ugarske i hrvatske gospode; kralja, Nikole Gorjanskoga, nadbiskupa ostrogonskoga Ivana od Kaniže, Rozgonya, Forgača, bana Ivana od Morovića, grofa Hermana Celjskoga, moglo je lasno sve popraviti, da ne bude Srbalja pod svojim despotom. Više su skrivili Francuzi svojim neumjesnim junaštvom i nesmotrenom smjelošću. Dok je Žigmund uzmicao, nadajući se ipak, da će još jednom sastaviti vojsku svoju, te opet udariti na Turke, dotle su Francuzi izvršili slavno svoju misiju: vidjevši, da nema više nade da će pobijediti, odluče junački poginuti, prodavši skupo život svoj. Comte de Nevers, unatoč svojoj mladosti, dade najbolji primjer svojim, a za njime plemenita braća de Bar, comte de la Marche »najmladji od svih, koji nije još imao ni brade ni brkova«. »Taj cvijet mladeži plemićke, kažu ljetopisci, nije se borio kao djeca što se bore, nego kao matore junačine«. Connétable, koji je svojom nepromišljenom odvažnošću pripremio propast vojske, mahao je mačem oko sebe kao lud, htijući junaštvom još sve popraviti. U toj neizrecivoj sjeći osobito se još istače maršal de Boucicaut; hvale ga, da toliko odvažnosti, kao on što je pokazao, nije nitko drugi. Uz ove lavove još ćemo spomenuti Ivana de Vienne, admirala i barjaktara, kako visoko diže zastavu blažene Gospe, ali konačno pada, držeći čvrsto amanet svoj. S njime pogibe sva sila francuskih vitezova, premda glavnih junaka ipak nije smrt pokosila: maršal de Boucicaut i comte de Nevers živi dopadoše turskih šaka. Medjutim se spasoše na Dunav kralj Žigmund i grof Celjski, gdje ih primi jedna ladja rodskih vitezova. Teško je reći, tko se sve spasio toga krvavoga dana; pored kralja i Hermana grofa Celjskoga zna se još pouzdano za burggrafa Nitrnberskoga, velikoga meštra Filipa de Naillac, oba brata od Kaniže, Ivana i Stjepana, Nikolu i Ivana Gorjanskoga, Dmitra Bubeka i Ivana Pastohskoga. To su jedina imena, što nam se sačuvaše, a držimo, da ih i nije baš mnogo bilo, jer i neke od onih, što su još prije boja pobjegli, stranom stigoše Turci, a stranom poubijaše Srbi. Nesreća i propast bila je potpuna. Što se još bijegom spaslo do rijeke, te izbježe maču bijesnih Osmanlija, ono potopiše vali dunavski; mnogi prenapunjeni čamci, preslabi da toliki teret nose, potonuše. To je bila vrlo žalosna slika; sin gospodara de Montcavrela utopi se izmedju dva čamca, ali

zato se neki poljački plemić, ne našavši ladjice, baci oboružan u vodu, te je srećno prepliva. Takih je srećnika bilo malo, a što ne pogibe od mača ili u Dunavu, ono dopade turskoga ropstva.

Ako i jest bila krstaška vojska upravo uništena, a ono je i sultan Bajazid skupo platio pobjedu svoju; momčad mu je bila veoma oslabila, ta izgubio je 30.000 do 40.000 ljudi. Što više, sultan je lično u boju sudjelovao, te bude lako ranjen; kasnije se dašto bez ikakva osnova pričalo, da ga je ranio glavom kralj Žigmund. Krstaški gubitak bio je upravo ogroman, jer u boju samom pade do 20.000 ljudi, onda ih sva sila postrada na bijegu ne samo s ove strane Dunava, nego i s one u vlaškoj zemlji, a konačno bude i veliko mnoštvo momaka zarobljeno. Krstaši ostaviše na svom bijegu sve, što god su imali: bojne sprave, prtljag, čadore, barjake, sve to pade u turske šake. Sultan je mogao poslije boja, kad je obilazio po bojištu, prosuditi, kakvu li je pobjedu izvojsčio, ali podjednako i vidjeti svoj veliki gubitak. To ga je vanredno razljutilo, pa stoga se odluči, da će dati sasjeći sveukupno roblje, i to na svoje oči. Klanje potrajalo je dva dana, a pošteđena budu samo glavna gospoda, jer se od njih nadao velikoj otkupnini, kako je i bilo. Bitka nikopoljska ide u red najkrvavijih, što ih ima u historiji čovječanstva uopće, a njome bude za mnogo vijekova riješeno pitanje tursko u Evropi: Osmanlijsko se carstvo njome ne samo na tom kontinentu utvrdilo, nego je postalo i velevlast prvoga reda. Glas o njoj napuni svu Evropu pravim užasom, naročito Francusku, gdje se izčekivahu najpovoljniji glasi. Ali ta je zemlja ipak u brzo prekužila sve zle posljedice njene, jer je daleko bila od granica sultanovih. Sasvim drugčije se dojmi dan 25. septembra 1396. Ugarske i Hrvatske!).

Ona barka, na kojoj se spasao kralj Žigmund, zaplovi niz Dunav u Crno more, gdje je na ušću rijeke krstarilo savezničko brodovlje, čekajući dobre glase. Ovo pak poveze žurno nesrećnoga kralja put Carigrada, gdje se pozdravi s carem Manuelom, te onda za Rod. Pred Galipoljem Turci, ubaviješteni o kraljevu dolasku, postaviše na obali sužnje svoje, te porugljivo dovikivahu kralju, neka se iskrca i oslobodi svoje drugove. Turci nijesu imali baš nikakoga sredstva, da spriječe kraljevo pomorsko putovanje, pa tako je Žigmund mirno

dopr' o do Roda. Ovdje se ukrca u neku zadarsku ladju pod zaštitom triju mletačkih, te stiže u Modon dne 6. decembra²⁾. Venecija je saznala, da se kralj nalazi na povratku, još 16. istoga mjeseca i odmah javi tu vijest u Budim kraljevu bratu Vaclavu i vojvodama austrijskim³⁾. Podjedno posla u Dubrovnik izvanrednoga poslanika, da pozdravi Žigmunda, te da se upita za potankosti o nesrećnom boju⁴⁾ Dubrovčani sjajno prime kralja; smjestili su ga u kneževoj palači i poklonili mu 2.000 dukata i još su mu isplatili redoviti danak za dvije godine unaprijed. Kad je dne 29. decembra pošao na mletačkim gali-jama na put, otpratiše ga plemići Dobre Kalić, Markul Crijević, Rafo Gučetić i Gjone Bunić⁵⁾. Odmah prvih dana nove godine 1397. stiže kralj u Spljet, gdje je dne 4. januara sa 1.000 dukata nagradio mletačkoga kapetana Tomu Moceniga, koji ga je za sve to vrijeme vozio⁶⁾. Oprostivši se s mletačkim gali-jama i dubrovačkim poslanstvom, podje s Nikolom Gorjanskim u Knin, te se ovdje zadržao kroz više dana. Dne 12. januara stigoše po Žigmundovu nalogu u Zadar podban Pavao Mihajlović i Krbavski knezovi Pavao, sin Karlov, pa bratučed mu Karlo sin Grgurov, koji za sjutra dan sazove gradsko vijeće, te uzeše od njega u kraljevo ime oštro zahtijevati, da im ono tobože izruči sve krivce i učesnike kod smrti kraljice Jelisavete i sve one, koji su kušali da uvedu drugu vladu u Dalmaciju, učestvujući u buni Ivana od Palizne, negda priora vranskoga, i bana Ivaniša Horvata. Istraga u tom poslu bude povjerena senjskom biskupu Leonardu. Pored toga još su kraljevi opunomoćenici zatražili od Zadrana, da svakako pošalju u Knin deset odličnih plemića, a medju njima i Pavla Pavlovića, u neku ruku kao taoce, pa konačno, da na svaki način najdulje do 21. januara otprave pred kralja tri člana iz plemićke porodice Grisogona, jer se o njima sumnjalo, da su se gore navedenim krivnjama ogriješili. Vijeće zadarsko po tom dne 14. januara odista odabere poslanstvo od jedanaest članova, od kojih njih trojica, medju njima i Pavao Pavlović, odmah 16. januara podju u Knin, kuda stigoše dne 18. istoga mjeseca, dašto, da kralja upute u sve; ostali poslanici dodjoše 19., a Grisogoni 21. januara. Kako vidimo gdje se ukupno poslanstvo zadarsko već 2. i 3. februara vraća kući, moramo zaključiti, da im se nije mogla dokazati nikakva krivnja. Ali

u to bude kralj od neke druge strane upućen, da u Zadru ipak ima ustaša, a medju njima dapače sam nadbiskup Vid. Stoga izdade još 3. februara iz Knina dva pisma, jedno na bana, a drugo na rektora gradske općine, zapovjediivši im, da zaplijene sva imanja nadbiskupa Vida, plemića Jakova od Raduča i Ljudevita de Matafaris. Oba pisma za čudo doniješe u Zadar kninski kastelan Adam i banov dvorjanik Petrić tek 22. februara, a povjerena im bi ta misija izričnim kraljevskim pismom izdanim u Topuskom dne 13. februara. Zadarski se rektori na to bezodvlačno pokore kraljevu nalogu. Žigmund opet ostavi Knin, te se zaputi preko ličkoga Komića i Topuskoga u Križevce, kuda je sazvaio sabor slavonskoga plemstva⁷⁾. Netom navedene vijesti jasno nam svjedoče, da je u Hrvatskoj opet planula buna, a protegla se taj puta čak i do Zadra, gdje su uz nju pristajale prve ličnosti. Ta je buna očito posljedica nikopoljske katastrofe.

Znamo, u kakim su prilikama bile Ugarska i Hrvatska, kad je Žigmund pošao u veliki rat turski. Ono primirenje uzrujane Hrvatske po smrti bana Ivaniša Horvata bilo je tek prividno, a ni Ugarska nije bila zadovoljna svojim kraljem. Imamo izrično svjedočanstvo Talijana Pavla de Armaninis od 27. novembra 1395., koji se tada nalazio kao poslanik mantovanski u Budimu, kako je tada najveći dio državnih velikaša volio Ladislavu Napuljskomu, nego li Žigmundu, ma da im je ovaj popuštao baš u svemu, tako da se za nj moglo reći, da i nije pravi vladar.⁸⁾ Thuróczy opet tumači ovu nesklonost velikaša njegovim okrutnim postupkom nad uhvaćenim ustašama, kojim su se samo, kako kaže, njetile one iskre do sada pod pepelom, što su kasnije buknule u plamen, koji nije više do konca dao Žigmundu da mirno vlada.⁹⁾ Kad se u Ugarskoj saznalo za poraz nikopoljski, svi su bez sumnje, prekuživši žalost za poginulim rođjacima, morali graknuti na kralja, a to samo tim većma, što se gotovo tri mjeseca nije znalo, gdje je i što je s njime. U prvi se mah držalo, e je i on poginuo u boju, ili bar postradao na Dunavu, jer kad bi se bio spasao (tako se općenito mislilo), već bi se bio povratio preko Vlaške i Erdelja u Budim, kako su to učinili neki ugarski velikaši. Da je kralj odabrao onaj dugački put preko Carigrada, tome se nitko nije dosjetio, dašto, jer se i onako znalo, da od

jadnoga vizantijskoga cara nema pomoći. Opće nezadovoljstvo još se povećalo, kad je sultan odmah treći dan poslije boja poslao svoje lako konjaništvo, da provali kroz Srbiju preko Save, gdje je ono oplijenilo Zemun i Mitrovicu, a onda uz Dravu pošlo sve do štajerskoga Optuja ¹⁰⁾ U tim opasnostima samo je prirodno, da se stalo govoriti: ako je kralj poginuo, onda je red drugoga izabrati; ako li je živ, a državu prepustio samoj sebi, i to baš u čas, kad ga najviše treba, onda ga valja skinuti, jer nije dostojan, da dalje vlada; svakako zlo po Žigmunda. Središte nove bune bila je i opet Hrvatska, a ustašama stavi se taj puta: na čelo Stjepan Lacković od Čakovca i rođjak mu Stjepan od Šimontornje. Oni su već od prvoga početka pristajali uz njihove ideje, samo nestalnost značaja nije im dala, da konsekvntno ostanu u istom taboru; kako znamo, najprije su bili za Mariju, a onda za Karla II. Dračkoga, po propasti njegovoj opet ih nalazimo uz Mariju i Žigmunda, a sada eto nakon Nikopolja, u kojem je Stjepan Lacković od Čakovca lično sudjelovao, ali i među prvima odmah u početku odlučnoga boja pobjegao (možda naumice), kao otvorene dušmane Žigmundove. U Hrvatskoj samoj, napose u Slavoniji, bilo je protiv ugarske vlade veliko nezadovoljstvo, jer ta je od neko doba stala gaziti jedno od najbitnijih prava narodnih. Od uvijek, još tamo od Kolomana, nije se u preke-dravskim stranama nitko mogao miješati u sudbenost, osim jedino ban ili herceg hrvatski; zlatna bula Andrije II. od godine 1222. izrijekom naredjuje, da od pravorijeka hercega Bele nema apelata na kralja, to jest, oba su najviša sudišta sasvim jednakopravna.¹¹⁾ Ali sada, kako rekosmo, zgdjalo se, da su ugarski dostojanstvenici pozivali preda se hrvatsku gospodu na sud.¹²⁾ Stoga i nije čudo, da se u takim prilikama, kad se mislilo, da je kralj Žigmund umr'o, sve odazvalo ne samo u Hrvatskoj, već i u Ugarskoj, buntovnom pozivu Stjepana Lackovića, koji proglasi Ladislava Napuljskoga ugarsko-hrvatskim kraljem, pozvavši ga u zemlju. Taj opet, teško zabavljen odbranom svoje očevine protiv francuskoga kraljevića Ljudevita Anžuvince, pa tako spriječen doći u zemlju, imenova za glavne namjesnike (vicarii generales) u Ugarskoj i Hrvatskoj Stjepana Lackovića i Stjepana od Šimontornje, podijelivši im punomoć, »da u onim kraljevinama vladaju imenom i vlašću

samoga kralja, i što bi oni tim načinom ustanovili, odredili ili prikazali, da će kralj sve to primiti, odobriti i konačno za uvijek utvrditi«. ¹³⁾

Ne može biti o tom sumnje, da su Lackovići u taj čas i faktički preuzeli vladanje u svoje ruke u ime odsutnoga kralja, što više, oni su stali voditi i spoljašnje državne poslove. U taj je par najvažnije pitanje bilo, da se s Turcima učini mir. Poznato nam je, kako su još godine 1392. u Napulju smišljavali o ženidbenoj vezi između Ladislava i jedne od Bajazidovih kćeri, ali ta je osnova od onda puštena; poslije Nikopolja bude ta misao na novo uskrišena, a to tim lakše, što se Ladislav nedavno razvjenčao sa svojom ženom Konstancom de Chiaramonte. Kralj Žigmund u zvaničnim listinama svojim kaže, da su Lackovići poslali k sultanu poslanike s nalogom, da od Bajazida zatraže za Ladislava oružane pomoći i kćer njegovu za ženu, a to sve u svrhu, da se tobože lakše pokore i odazovu žitelji Hrvatske i Ugarske vladanju Napuljčevu. Odmah poslije vjenčanja bit će kraljevski par okrunjen krunom sv. Stjepana, pa tako da bi ove države došle u neki vazalski odnošaj prema osmanlijskom carstvu. ¹⁴⁾ Ovakovo je prikazivanje Lackovićeve politike skroz tendenciozno izvrnuto, kako to pokazuju dalji događaji. Na stvari pak bilo je tek to, da je Stjepan Lacković u Ladislavljevo ime poslao poslanike k sultanu, koji su imali s njime prvo i prvo uglaviti mir, a kao dokaz, da se Ladislav želi prijateljski vladati spram sultana i da je voljan odreći se svake veze s katoličkim zapadom, uzima kćer Bajazidovu za ženu. O oružanoj intervenciji i pomoći turskoj ne može biti govora, a Žigmund onim riječima hoće samo da turski napadaj neposredno poslije Nikopolja (dakle još prije Lackovićeve poslanstva) protumači »izdajničkom akcijom« svojih političkih protivnika, a ne kao posljedicu svoga poraza.

Pored ovih eminentno-državnih zapleta još je od osobitoga interesa zagrebačka buna, što je planula pod kraj godine 1396. Mržnja i spor među gradskom općinom i Kaptolom bili su tako reći tradicionalni; no osim domaćih nepodopština ipak su tomu mnogo pridonijele političke prilike; od 17. do 31. decembra 1396. nastala među ovim dijelovima grada Zagreba pravi građanski rat, koji se velikim krvološtvom i neprirodjenom nečovječnošću vodio bez obzira i na iste velike božićne praz-

nike. Političko trvenje svakako bješe uzrokom tomu pokolju, ali se ipak točno ne zna, koja ga je stranka izazvala; još je najvjerojatnije, da je svemu kriv Kaptol, naročito neki kanonici, koji pomenutoga dana na znak zvona provale s oružanom četom na gradsko područje, zvano »Njemačka« ili »Šošarska ves«, te ovdje mnoge građane zarobe, izrane i strjelicama postrijeljaju. Dakako, sada pòletješe na znak zvona sv. Marka i Gradčani na Kaptol, udare na kanoničke i prebendarske kuće, oplijene ih, a onda upale, tako da su najvećim dijelom izgorjele do temelja. Poslije toga navale na biskupski dvor, gdje je stolovao škrtac Čeh Ivan Smile, stari njihov dušmanin, koji ih je često ispijao raznim izmišljenim daćama, ali tude budu odbijeni od jake čete biskupskih vojnika. Ljutiti poradi toga okrenu na istu stolnu crkvu, ali je čvrsta crkvena vrata obrane, tako da se bundžije moradoše zadovoljiti, što su na nju izbacili mnoštvo strjelica. Dakako, nijesu poštedili onih protivnika svojih, koji im padoše u šake; dva kanonika i istoga kaptolskoga sudca isprebijaše na mrtvo ime, da ne spomenemo svu silu običnih građana. Konačno izbace »kano pogani i Turci« na Kaptol i stolnu crkvu mnoštvo vatrenih lumbarda, pa se povrate, okaljaviši ipak u prvom redu svoju rođenu kuću, natrag na Gradec. Po tom dodje red na Kaptolce, da se osvete, što oni odista već sjutradan pokušaju, ali ne odmah na gradu, već u njegovim naokolnim posjedima, naime Gračanima, Dedićima i Črnomercu; tek pod veće izbaciše na sam grad mnoge goruće strjelice, kojima izraniše mnogo građana. Kaptol i njegov biskup posluži se sada drugim sredstvom. Napadaj građana zagrebačkih na svećenstvo, a osobito na stolnu crkvu, bio je prema crkvenim zakonima svetogrdan čin, a kaznio se redovito kletvom ili izopćenjem. Stoga pozove ponajprije biskup Ivan posebnim pismom glavne krivce u svoj dvor do jednoga jedinoga točno odredjena roka s tim izričnim dodatkom, ne dodju li, neka znadu, da će cijelu gradsku općinu izopćiti iz crkve Hristove; taj rok bude ustanovljen nešto pred sam Božić. Gradčani nijesu došli, pa su zato imali pasti pod crkvenu kletvu. Građani kaptolski opet nijesu se time zadovoljili, jer dapače na sam Božić, pod vodstvom nekih kanonika, provale na gradsko zemljište do vrela Manduševca, gdje oplijene i obeščaste neke gradske služavke, što su amo

došle po vodu; tako nastave oni proslavom božjega rođenja još i slijedeća dva dana, a konačno zaključiše godinu 1396. upravo bestijalno; oni naime provališe na gradsko groblje kod crkve sv. Margarete i tude iskopaše neke pokojne građane, pa onda te mrtvace porazbacuju po polju i u potok »za hranu pticama i zvjeradi«. Dakako, obje stranke, spočitavajući jedna drugoj krivnju, potraže po tom pomoći kod sudova. Ban slavonski Detrik Bubek propusti istragu šimegjomkomanastiru, a taj onda ustanovi krivce i štetu, no na molbu, što ju je gradska općina upravila na kralja Žigmunda, budu joj na 21. marta g. 1397. oproštena sva nasilja, ubojstva, krvoprolića, palež kuća, i ini zločini, dapače kralj još izrično zapovjedi svim svjetskim i crkvenim oblastima u kraljevini Slavoniji, da Gradčana pred svoj sud pozivati ne smiju. To bješe nagrada za njihovu »vjernost sv. kruni i njegovu veličanstvu«. Kaptolu i biskupu Ivanu naloži Žigmund dne 25. marta, da imadu odmah »oteto povratiti, a svaku štetu nadoknaditi«. I tako se moradoše nakon »pravedne osude« oba zavadjena dijela gradska izmiriti: dne 12. aprila 1397. dodju dva kanonika u crkvu sv. Marika, te u nazočnosti brojnih zvaničnih svjedoka skinuše s gradske općine crkveno izopćenje, povrativ je »u krilo sv. matere crkve i u zadrugu vjernika Hristovih«. ¹⁵⁾

Taka je eto bila politička situacija u Hrvatskoj, kad se Žigmund nakon duljega izbivanja opet povratio u svoju državu. Kazivali smo, da je u Križevce sazvaio sabor, nesumnjivo zato, da se lukayac, tobože na miran način, pogodi sa svojim protivnicima; ta njemu nije bila nepoznata politička nestalnost Lackovića, pa se tako i mogao nadati, da će mu se i opet pokloniti. Lackovići, poznavajući Žigmunda kao okrutna i nestalna čovjeka, zatraže garanciju od njega, e im se na saboru ne će ništa zla dogoditi, znajući dobro, da je kralj na nj u prvom redu pozvaio što veći broj svojih privrženika. Lackovići odista dobiše »salvum conductum« i dodju u Križevce, gdje se dne 27. februara sastao sabor. Tude nastao u brzo živo prepiranje i svadjanje; Stjepan Lacković zacijelo je razlagao, zašto se buni, a mogao je istaknuti, kako se gazi zakon i ustav, pogotovo autonomna hrvatska sudbenost. Po svoj prilici po dogovoru, no svakako poradi vanredno uzbudjenih strasti, pretvori se sabor u bojište: Žigmundovci, u ogromnoj većini, pograbiše

oružje, te sasjekoše unatoč onoga »salva conducta« Stjepana Lackovića i nešto njegovih drugova, pa ih onda mrtve pobacaše kroz prozor na ulicu, valjda za znak, da im je prosto izdajstvo uspjelo. Sada ostave preostali privrženici Lackovićeve grad, razglasivši svagdje nemilu smrt svoga vodje i bijedeći Žigmunda s pogažene riječi. Čete ustaške, što su bile utaborene pred gradom, na glas o smrti svoga vodje odlučiše juriti Križevce, te u njem kralja Žigmunda i sve njegove pristaše uništiti. Ali kad su Žigmundovci, bacivši trupla Lackovića i njegovih drugova s visoke kule u gradske opkope, doviknuli toj četi: »Okonite se, jadnici, toga posla; čemu da u ludu ginete? Zar ne vidite gdje pogibe onaj, za koga biste imali oružje pograbiti?«, ona se rasprši na sve strane, ni ne sanjajući više o uzaludnom jurišu.¹⁶⁾ Sabor se međjutim nastavi, pa je (ako smijemo vjerovati Krčeliću, koji kaže, da je imao zaključak njegov u ruci) zatražio od kralja, da potvrdi neka državna prava, i to za Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju napose, a obaška opet za Ugarsku, ter odredio, da se opet uspostave zanemareni sudovi. Konačno budu i određeni kraljevski povjerenici, i to zagrebački biskup Ivan i Krbavski knez Butko za Hrvatsku i Dalmaciju sa sjedištem u Kninu, a ban slavonski Detrik Bubek za Slavoniju.¹⁷⁾ Ti zaključci, kojima se nesumnjivo imalo na umu umiriti razdražene duhove, ipak ne postigoše svrhe svoje, jer kad se Žigmund uzeo vraćati u Ugarsku, zaustavi ga na Dravi Lackovićev drug Stjepan od Prodavića iz plemena Akoš, naumivši s njime učiniti ono, što su Ivaniš Horvat i Ivan od Paližne nazad deset godina učinili s Marijom i Jelisavetom kod Gorjana. U boju, što je nastao između obiju četa, bude Stjepan od Prodavića potučen, te prisiljen, da se zatvori u svoj tvrđi grad Sušicu ili Sv. Gjuragj (danas Gjur-gjevac), koji onda kraljevske čete opkole. Uza svu junačku obranu Stjepan u brzo uvidje da mu ne će uspjeti da se s uspjehom održi, pa stoga tajno a srećno umakne »preko državnih granica«,¹⁸⁾ dakle u susjednu Bosnu. Međjutim prijedje Žigmund kod Žakanja dne 2. marta Dravu,¹⁹⁾ odkuda skrene na Pečuh, gdje je boravio od 21. do 25. marta,²⁰⁾ a onda se povrati nakon duljega izbivanja opet u Budim. Već 1. aprila izdade tude jednu povelju Petru Forgaču, sinu nekoga Andrije.²¹⁾

Pogibija osmanlijska, ponovna buna, mnoštvo javnih i tajnih nezadovoljnika, brojni neredi i protuzakornosti svake ruke lako su mogle kralja prisiliti, te je stao razmišljati, kako da opet pridigne državu svoju, a sebi pribavi ugled dostojan vladaoca. U tu je svrhu najprije proveo znatne promjene kod prvih dostojanstvenika. Leustahij od Ilšve bude skinut, a Detrik Bubek, dosada ban slavonski, imenovan palatinom ugarskim; bansku vlast po čitavoj hrvatskoj zemlji od Drave do mora, povjeri odanom Nikoli Gorjanskomu, dapače učini ga obzirom na nemirna vremena svojim zamjenikom u tim stranama. Uz Ivana od Morovića postade još i Petar Perényi banom mačvanskim, a Poljak Šćibor Šćiborić vojvodom erdeljskim.²²⁾ Po tom zaredaše konfiskacije ustaških dobara, a zapanu kraljeve privrženike. Tako budu imanja Stjepana Lackovića dne 4. marta 1397. podijeljena braći Ivanu i Stjepanu od Kaniže,²³⁾ a imanja Stjepana od Prodavića dne 1. decembra Ladislavu od Čorne.²⁴⁾ Dne 6. juna opet darova Žigmund braći Nikoli i Ivanu Gorjanskomu otoke Cres i Osor, dosada vlasništvo nekoga magistra Ivana Saracena, kojemu budu u zamjenu podijeljeni neki spahiluci u tolnanskoj županiji.²⁵⁾ Time postadoše knezovi Gorjanski najbliži susjedi uglednoga i bogatoga krčkoga i modruškoga kneza Nikole, muža njihove sestre Doroteje. No pored darovnica domaćemu plemstvu upravo su čudne one, što ih dobiše inostranci, a u prvom redu grofovi Celjski. Ta porodica, koja je doskora stala baš odlučno utjecati na političke prilike u Hrvatskoj i Ugarskoj, podrijetlom je iz južne Štajerske, gdje je još u IX. vijeku imala prostrana imanja naokolo rijeke Savine (Sane) i na optujskom polju, a zvala se tada »od Sanecka«. U XIII. vijeku baštini grad Celje, a 16. aprila 1341. proglasi car Ljudevit IV. u Münchenu Fridrika I. od Sanecka »grofom Celjskim«. Sin mu bješe Herman I. († 1385.), koji se oženio bosanskom banovnom Katarinom, kćerkom bana Stjepana Kotromanića, a sestrom Jelisavete, žene Ljudevita I. Anžvinca. Tim se srodstvom grofovima Celjskim otvoriše vrata u Ugarsku i Hrvatsku, pa tako vidimo, gdje Herman II., čiji se sin Fridrik II. oženio Jelisavetom kćerkom Krčkoga kneza bana Ivana, stalno boravi na budimskom dvoru, dapače on je i otpratio Žigmunda na nesrećno Nikopolje, od kuda se s njime onda i zajedno preko Carigrada i Dubrovnika povratio.²⁶⁾ Taj

dakle Herman II. poveća sada imetak svoj u Hrvatskoj. Dne 14. augusta 1397. naime pokloni mu Žigmund grad Varaždin »sa svime, što njemu pripada, to jest pravima i prihodima, pogotovo onima od gradskih daća i od brodarine (prevoznine) na Dravi«, a tri dana za tim dne 17. augusta gradove Vinicu i Vrhovec (danas Veliki Tabor) u Zagorju.²⁷⁾ Tom darovnicom bjehu spojena štajerska i hrvatska dobra, a Herman sam postade hrvatskim i ugarskim velikašem, kako to kralj izrijeком ističe, ali čime i teško uvrijedi domaće plemstvo.

Konačno se Žigmund lati i najsigurnijega sredstva za umirenje svoje države, pozvavši za 29. septembra 1397. veliki i opći državni sabor u Temešvar, gdje su se imale saslušati tegobe plemstva i svećenstva, a podjedno poprimiti nužne mjere za obranu od Turaka. Na sabor budu pozvani ne samo prelati i velikaši, nego i gradovi i niže plemstvo, jer je svaka županija poslala po četiri poslanika. Poznata nam je pozivnica na grad Trogir, na koju je vijeće dne 22. septembra izabralo peboricu zastupnika, podavši im već po običaju shodnu instrukciju. Najprije treba da se poklone kralju, kaže se u njoj, preporučivši mu svoj rodni grad, a onda neka se izvine, što su zadocnili, jer da im je prekasno stiglo kraljevo pismo. Za zasijedanja saborskoga imadu osobito budno paziti, da ne prihvate, što se ili ne bi dalo ispuniti, ili što bi bilo protiv trogirskih privilegija. U pitanju odbrane Ugarske neka se povedu za nazorom ostalih Dalmatinaca, a koji se od zastupnika ne bi toga naputka držao, biti će oglobljen s pet stotina dukata. Konačno neka razlože kralju neke tegobe čitave općine kao i pojedinih gradjana, a naročito neka zamole kralja, da otvorenim pismom na bana, podbana ili kastelana grada Klisa ukine daću ili trgovinu, koju je dosada isti kastelan pobirao pred trogirskim gradskim vratima.²⁸⁾

Sabor temišvarski stvorio je čitav niz vrlo zamašnih zaključaka, naročito glede državne obrane. Tako bude zaključeno ovo: Ako bi Turci, ili koji drugi narod, udarili na državnu granicu, a upravitelj dotične oblasti (ban, vojvoda, župan) ne bi bio toliko jak, da se obrani, moraju svi plemićki posjednici poći u rat pod vodstvom kraljevim ili palatinovim. Ako su bolesni, imadu poslati podanike svoje, ili za svakoga od seljaka svojih platiti po zlatnu forintu. Dok još potraje sadanji rat s Turcima

(jer Žigmund nije mira sklopio), ima svaki velikaš ili plemić od dvadesetorice podanika svojih opremiti jednoga vojnika, a duhovni dostojanstvenici i vlasnici crkvenih prebenda imaju polovicu prihoda svojih davati za odbranu granica. Poslije toga potvrdi kralj sve stare državne pravice, naročito zlatnu bulu Andrije II. i potvrdu njenu od Ljudevita I. Izrijekom bude i opet istaknuto, da je kralj ili palatin kao njegov zamjenik dužan na blagdan sv. Stjepana kralja obdržavati sabor, na koji može svaki plemić doći. Iza toga dodje na red pitanje o strancima, na koje se skupljeno plemstvo ljuto obori. Žigmund bude prisiljen obećati, da će sve strance iz države odstraniti, osim Šćibora Šćiborića, vojvode erdeljskoga, Eberharda de Alben, biskupa zagrebačkoga i Makarija, biskupa erdeljskoga. Ali će ipak i ovi kao i kralj sam do nove godine 1398. ukloniti sve strane službenike sa svojih gradova i posjeda. Ipak kano da sve to nije bilo dosta, jer je Žigmund napose prisegu položio, da više nikad ne će tudjincima dijeliti duhovnih ili svjetovnih časti, a na kraljevskim imanjima da će naseljavati mahom Ugre. Konačno još zaključi sabor, da se imadu kraljevskoj blagajni povratiti gradovi, varoši i imanja, što ih je kralj kroz prošle godine buđi založio, buđi razdavao.²⁹⁾

Premda su Trogirani dne 22. septembra izabrali petoricu svojih poslanika za taj sabor, oni ipak nijesu onamo pošli, što više, nema traga, da bi se kraljevu pozivu odazvao ikoji grad dalmatinski, a to se može kazati i za hrvatsko plemstvo. Oni su to učinili svakako stoga, što im nije bila dužnost polaziti na »zajedničke« sabore, jer su se njihovi poslovi imali riješiti na posebnom hrvatskom. Tu je pogriješku svoju uvidio i Žigmund, pa stoga im dne 26. oktobra 1397. uspisa iz Temišvara slijedeće: »Našemu bi Veličanstvu bilo veoma milo, da su i vaši poslanici došli na ovaj sabor u Temešvar, a odista nijesmo ih pozvali bez razloga. Ali što je propušteno, daje se još popraviti. Mi smo se naime odlučili, ako Bog dade, da dođemo u Senj do blagdana sv. Katarine (t. j. do 25. novembra), pa zato ponovno pozivljemo onamo poslanike svih dalmatinskih gradova. Vi ćete ih stoga zacijelo onamo poslati, oskrbivši ih punom, obsežnom i dovoljnom punomoći, da utanače s nama ono, što će onda općinu vašu vezati. Tako hoćemo i zapovijedamo iz punoga zakonitoga uzroka.³⁰⁾ Nije na

žalost još poznato, e da li je bilo sabora senjskoga, ili nije; samo znamo, da je veliko vijeće grada Dubrovnika dne 20. novembra zaključilo, da će poslati tri poslanika svoja »pred gospodina kralja u Dalmaciju i sve do Senja, ili pred one, koje bi mjesto gospodina kralja zapalo doći u one strane.«³¹⁾

Dok su se u Ugarskoj i Hrvatskoj odigravali ovi događaji, nastupiše i u Bosni važne promjene, koje ponovno raspiriše tobože ugušeni plamen bune.

Kazivali smo, kako je Stjepana Dabišu naslijedila na prijestolu žena mu Jelena Gruba; no taj inače nepriradni izbor kano da je bio tek za nevolju, ili bar neka »zlatna sredina« između dviju opriječnih stranaka, jer se pozicija kraljičina skoro pokazala nesigurnom. Na taki nas zaključak dovodi vladanje republike dubrovačke u pitanju isplate bosanskih kraljevskih dohodaka. Ti dohodci bili su trovrzni: mogoriš, stonski i srpski ili svetodimitrijski. Dubrovčani naime imadjahu u početku posjede svoje van gradskih medja, na teritoriju humskih i trebinjskih knezova, te su im stoga još od X. vijeka plaćali godišnji danak zvan magarisium, hrvatski mogoriš, koji je kasnije, kad su bosanski vladari obladali onim oblastima, prešao i na njih; isplaćivao se »o Miholju dnevi«, to jest 29. septembra, a iznašao je u XIV. vijeku 60 perpera. Godine 1333. darovao je bosanski ban Stjepan Kotromanić Dubrovčanima Rat, Ston i Prevalu, dakle poluotok Pelešac. Za uzdarje obvezali su se oni isplaćivati njemu i »njegovom sinovom i simenu njegovu do vijeka od muške glave« na godinu pet stotina perpera na dan sv. Vlaha, t. j. 3. februara. A kad se ban Tvrtko okrunio srpskim kraljem, uze zahtijevati »srpski dohodak«, što su Dubrovčani prije plaćali Nemanjićima. On je iznosio 2.000 perpera, a plaćali su ga radi trgovačkih privilegija, na dan sv. Dimitrije, t. j. 26. oktobra.

Još dne 13. januara 1396. zaključilo je malo vijeće, da se isplati kraljičinom poslaniku Grguru Nikoliću zaostali mogoriš za godinu 1395.³²⁾, ali sada se pojagmi vojvoda Sandalj Hranić, očito ne obazirajući se mnogo na kraljicu, za srpskim dohotkom, tražeći od vijeća, da ga imade njemu isplatiti. Dne 6. aprila medjutim vijeće odbije vojvodu Sandalja, izrično naglasivši, da to ide kraljicu, dapače ono i zakluči, da se imade Jeleni Grubi poslati Nikola Gučetić s darovima. No već sjutradan dne 7.

aprila preinači vijeće svoj raniji zaključak, odlučivši mu poslati Marina Gundulića, da ga ubavijesti o poslanstvu na kraljicu; čini se, da je vijeće htjelo udobrovoljiti obje strane: ako kraljica dozvoli, Dubrovnik je spreman vojvodi Sandalju Hraniću isplatiti onaj dohodak³³). Pitanje o dohotcima time ipak nije bilo izvedeno na čistac. U augustu naime još iste godine 1396. posla Jelena u Dubrovnik svoga rodjaka Jurja Radivojevića radi zastala dohotka; vijeće pak dne 18. istoga mjeseca zaključi, da će ono dohotke uopće brisati, ako ona ne dokine razne nove velikaške carine u svojoj državi, što su dakako teško smetali slobodnomu razvoju dubrovačke trgovine, a suviše još, da ima potvrditi općinska privilegija³⁴). Po tom posla u decembru kraljica Jelena kao poslanika svoga Tomaša Stanojevića s pismom u Dubrovnik, dašto, da umiri vijeće. U odgovoru svom od 27. decembra 1396. kaže ono ovako: »A sada, gospoje, Bog da nam je svjeditel (svjedok), jer v skrješeniju kraljevstva ti i vsemu, što je veće i pošteno kraljevstvu ti, mi jesmo mnogo veseli i v'zda nepristano molimo gospoda Boga, svemu tvoritelja, da vam ukrjepi i umnoži kraljevstvo«. A što se dohodaka tiče, poslat će k njoj poslanike svoje, kojima će ona potvrditi privilegija dana od Stjepana Tvrtka i Stjepana Dabiše, pa time će opet sve u redu biti³⁵). I odista poslanici dubrovački dođoše u maju 1397. u Sutjesku, gdje im onda kraljica privolom vojvode Hrvoja Vukčića, vojvode Sandalja Hranića i kneza Pavla Radenovića ispuni molbu: dne 13. maja budu one sporne carine pred Stonom na Maslini i na Slanom kao nezakonite dokinute³⁶), a na to isplali republika dne 14. juna dohodak svetodmitarski i stonski za godinu 1396. na ruke njegova poslanika Grgura Milatovića³⁷). Akcija Sandalja Hranića, nezakonite velikaške carine i privola onih velikaša jasno dokazuju, da su moć u državi u taj čas imali oni u ruci, a Jelena da je tek po imenu vladalac. Slabost i sporednost njena razabire se još i po drugim znacima. Dne 10. maja 1396. zaključi vijeće umoljenih, da se pošalje u Bosnu Kliment Gučetić poradi oslobodjenja dubrovačkoga prijatelja Radića Sankovića, a 12. maja još izrično dodade, da pomenuti poslanik treba da se na bosanskom dvoru pokloni vojvodi Hrvoju Vukčiću s darovima³⁸). Dne 16. juna 1396. opet bude zaključeno, da se umoli kralj Žigmund radi posredovanja kod vojvode Hrvoja Vukčića,

kako bi ovaj utjecao na kraljicu Jelenu i velikaše bosanske, da republici ustupe takozvane »Nove Zemlje« između gradskoga zemljišta i Stona, što se međutim zgodi tek god. 1399.³⁹⁾. A 10. oktobra 1396. vidimo, gdje se šalju u Bosnu poslanici s bogatim darovima vrijednim hiljadu perpera, da obadju velikaše, dašto, u prvom redu Hrvoja⁴⁰⁾. Pored takih prilika nije dakle nikako čudo, da se već u prvoj polovici 1397. godine u Bosni pojavljuju prijestolonasljedne smutnje, a očituju nam se i taj put u pobiranju pomenutih krunskih dohodaka. Dne 12. juna naime pomišljao je dubrovački senat, da pošlje posebno poslanstvo bosanskomu kralju, inače neimenovanu, a istom bi prilikom još zaključeno, da poslanik, koji bude pošao knezu Grguru Nikoliću, ovomu ništa ne spominje o takovoj dubrovačkoj namjeri⁴¹⁾. Iz zaključaka dubrovačkoga senata pak od 23. novembra vidi se, da je Sandalj Hranić protestovao, što su Dubrovčani namjerni bili poslati kraljici dohotke svetodmitarski i stonski za god. 1397.; ali vijeće se na to nije obazrelo⁴²⁾, i ako ono dne 21. marta 1398. izrično u jednom zaključku svojem naglašuje, da je u Bosni planuo razdor⁴³⁾. Prema svemu tomu treba reći, da je još od sredine 1397. Bosna bila razdijeljena na dvije stranke, na stranku kraljice Jelene i stranku Stjepana Ostoje; uz prvu su pristajali Nikolići i Radivojevići, rođjaci kraljičini, a uz drugu Sandalj Hranić, Pavao Radenović i Hrvoje Vukčić⁴⁴⁾. Taj čas domaćih smutnja upotrebi turski vojvoda Pašait, koji je zapovijedao u prijedjelima oko Zete, Morače i Lima, imajući tako putove između Srbije i Dubrovnika u svojim rukama. Odmah početkom januara 1398., za užasne zime, otpremi sina svoga Mahmut-pašu s turskom i srpskom vojskom u Bosnu, da je oplijeni i orobi; ne svjetlo oružje, već ljuta ciča prisili ga u februaru na povratak⁴⁵⁾. Ta invazija još je većma morala oslabiti položaj kraljice Jelene. U aprilu doduše ona još prima zaostali stonski dohodak⁴⁶⁾, ali u maju već zaključuje dubrovački senat, da se rektor i malo vijeće smiju sa poslanicima Stjepana Ostoje upustiti u pregovore⁴⁷⁾, dapače dne 10. juna odlikova »novo-izabrana kralja bosanskoga« posebnim poslanstvom, koje mu uruči kao dar pet stotina dukata⁴⁸⁾.

S ovim promjenama, što iznesoše na prijestol Stjepana Ostoju, nezakonita sina Stjepana Tvrtka,⁴⁹⁾ svakako je trebalo

računati budimskomu dvoru, a to tim prije, što mu novi kralj nikako nije mogao biti počudan, jer on bi u protivnom slučaju već od godine 1395., to jest odmah poslije Dabišine smrti, sjedio na prijestolu »svojih praroditelja i vjenčan bio blagodarovnim vjencem na kraljevstvo«. No još je jedno važno; novi je kralj imao krunu svoju da zahvali u prvom redu nekoj bosanskoj gospodi, a to znači, da je bio potpuno u njihovoj vlasti i od njihove volje ovisan. Ta gospoda, na čelu im vojvoda Hrvoje Vukčić, zazirali su od budimskoga dvora, a prislanjali se na napuljski, dapače kralj Ladislav, čije se prilike međutim u Italiji znatno poboljšaše, imenova malo za tim, vojvodu Hrvoja Vukčića svojim glavnim namjesnikom u Hrvatskoj, na što je pristao i Stjepan Ostoja.⁵⁰⁾ Stoga i vidimo, gdje se kralj Žigmund odmah početkom 1398. stao spremati na rat. Pošto su mu blagajne bile prazne, to ih odluči napuniti, bilo i nedozvoljenim sredstvima, a sve pod izlikom, da se radi o odbrani državnih granica od Turaka; tako zatraži u tu svrhu u februaru 1398. od dubrovačke republike, da mu ustupi polovicu svih crkvenih prihoda,⁵¹⁾ a Krčkom knezu Nikoli založi (taj puta za uvijek) grad Ozalj s čitavim kotarom za 17.000 dukata.⁵²⁾ Već koncem februara ili marta ostavi Žigmund Budim, te preko Zonda krene u Slavoniju; dne 16. marta nalazio se u Djakovu, od 9. aprila do 16. maja u Iloku, 29. maja u Gorjanu, a od 2. do 9. juna u Požegi.⁵³⁾ Iz ovoga posljednjega mjesta razasla na razne gradove poziv, da mu pošalju vojske; onaj na Trogir od 2. juna sačuvao nam se, te glasi: »Znajte, da smo dočuli iz vjerodostojna izvora, da se vojvoda Hrvoje, kao nevjernik vođen zloćom izdajstva i smetnuv s uma nebrojena naša kraljevska dobročinstva, pridružio društvu dušmana krsta Hristova, naime Turcima, te da je naumio svom snagom udariti i ratovati na vjerne nama i našoj svetoj kruni, što borave u kraljevini Bosni. Ta je njegova nakana veoma pogibeljna ne samo nama i našim vjernim u Bosni, kao i našim kraljevinama Dalmaciji i Hrvatskoj, nego i samoj kraljevini Bosni, koja je inače štit i obrana rečenih naših kraljevina Dalmacije i Hrvatske protiv onih dušmana Hristovih. Stoga smo mi pomoću božje desnice sabrali u našoj državi silnu vojsku, te odlučili s velikom silom za kratko vrijeme ući u kraljevinu Bosnu, da vojvodu Hrvoja oružanom

rukom odvratimo od drzovita izvedenja opake mu namjere, te da njegovu oholost kosom strogosti posiječemo. No kako za ostvaranje ove naše spasonosne nakane poradi neprohodnih klanaca i utvrda u pomenutoj kraljevini Bosni treba našoj visosti mnogo strijelaca, a naša ih visost dovoljno nema, pozivamo vašu vjernost i stalnim joj nalogom ovim zapovijedamo, da odmah po primitku ovoga pisma otpremite svoje strijelce, što više njih i što boljih imadete, našoj visosti prema Dubici. Zapovjedili smo još u drugom našem pismu odličnomu mužu Ivanu Gorjanskomu, sinu pokojnoga palatina Nikole, da te strijelce zajedno s oružjem njihovim pošalje na vlaškim kobjima našem veličanstvu.«⁵⁴⁾ Trogirani se odista odazovu kraljevu pozivu, jer dne 15. juna zaključe, da će otpremiti na mjesec dana dvadeset strijelaca uz plaću od četiri dukata po momku.⁵⁵⁾

Kako se vidi, kralj Žigmund spremio se poglavito na vojvodu Hrvoja, i to u njegove pradjedovske Donje Kraje. U julu provali sa svojom vojskom porječjem Vrbasa do Vrbaškoga grada, kušajući da ga osvoji, što mu ipak nije uspjelo, jer se stao brzo vraćati;⁵⁶⁾ dne 17. augusta nalazio se u Gredi, mjestu dubičke župe,⁵⁷⁾ 24. u Moslavini,⁵⁸⁾ 28. i 30. u Čazmi,⁵⁹⁾ a 2. septembra u Višegradu.⁶⁰⁾ Po odlasku kraljevu, provali vojvoda Hrvoje u dubičku župu, ter je osvoji i pridruži svojim Donjim Krajima, uz koje je ostala sve do godine 1402.⁶¹⁾ Tako eto »kosa strogosti« nije posjekla tobožnjega prijatelja Turaka, nego nepozvana »zaštitnika« Bosne i Hrvatske. Dakako, Žigmunda je morao taj poraz veoma ozlovoljiti, pa stoga se odluči jeseni još iste godine 1398. na nov rat, ali ne na Donje Kraje, već na Usoru.⁶²⁾ Dok se kralj drugom polovicom oktobra nalazio u Iloku,⁶³⁾ čini se, da je vojska njegova bezuspješno vojevala s one strane Save, gdje se na odbranu domovine možda našao sam kralj Stjepan Ostoja sa brojnim državnim velikašima.⁶⁴⁾ Rat kao da nije dugo potrajao, jer već od 11. novembra unaprijed nalazimo Žigmunda neprekidno u Višegradu, ili Budimu.⁶⁵⁾

Pored svih ovih zapleta s Ugarskom novi kralj Stjepan Ostoja i njegovi čelni velikaši nijesu zanemarili ni svoje odnose s Dubrovnikom. To je bilo tim nužnije, što je odanle mogla da zaprijeti Bosni ozbiljna financijska šteta. Poslije Nikopolja naime otpremi Bajazid u Dubrovnik jednoga poslanika, koji ponudi vijeću »vječni mir« i slobodu trgovanja po cijelom osman-

lijskom carstvu uz uvjet da republika ima plaćati »srpski dohodak« sultanu, a ne bosanskom kralju; no vijeće odbije tu ponudu, naglasivši, da mu nije možno pogaziti sigurnih svojih ugovora s bosanskim vladarima, a Turci da i onako još nemaju u svojoj vlasti svih onih zemalja, poradi kojih ono i plaća srpski dohodak. Ali godine 1399. eto opet u Dubrovnik istoga poslanika s istom ponudom; vijeće nekom zebnjom u srcu ipak i taj put odbije nikopoljskoga pobjednika.⁶⁶⁾ Na ovakovo držanje Dubrovnik je najviše navodila želja, da proširi u neposrednoj blizini grada svoj teritorij, a to se moglo zgoditi samo uz privolu bosanskoga dvora.

Znamo, da su još 1391. Sankovići darovali republici cijele Konavle s Donjom Gorom i gradom Sokolom, ali su to spriječili Pavao Radenović i Vlatko Vuković. Tek početkom 1395. činilo se republici zgodno, da se onaj dar Sankovića ostvari; to je bilo nakon dohorske katastrofe, kad je snaga bosanskoga kraljevstva bila slomljena. U februara pomenute godine otpremi vijeće dva poslanstva, jedno u Bosnu, a drugo u Ugarsku. Ugarskim poslanicima bude naročito naloženo, neka uznastoje kod kralja Žigmunda, da im dade pismo na Stjepana Dabišu, u kojem će mu preporučiti molbu dubrovačke općine, da joj dragovoljno odstupi već poklonjene Konavle⁶⁷⁾. No od toga i opet ne bude ništa; Stjepan Dabiša nije bio voljan da krnji i onako već spalu baštinu Stjepana Tyrтка, dapače ni udovica njegova, kraljica Jelena, nije se htjela u junu 1396 upustiti u taki posao glede takozvanih »Novih Zemalja⁶⁸⁾«. Sretnije je ruke bila republika sv. Vlaha s kraljem Stjepanom Ostojom. Još 4. oktobra 1398. konačno su složene instrukcije dubrovačkih poslanika, što će poći na bosanski dvor, a 7. oktobra bude opuno-moćen Nikola Gučetić, da raspravlja s poslanicima Hrvojevim o odstupu Konavala i »Novih Zemalja«, ili bar o jednom od ovih prijedjela. Vijeće je bilo spremno, da se obveže za zemljište od Kurila⁶⁹⁾ do Stona na danak i na običajne darove, a naročito naglasi svojemu poslaniku, da je voljno kralja Stjepana Ostoju i vojvodu Hrvoja Vukčića obdariti krasnom kućom u Dubrovniku, vrijednom 1500 dukata, te ih podjedno imenovati svojim građanima i plemićima⁷⁰⁾. Nakon što se bosanski dvor dne 20. novembra 1397. obvezao dubrovačkim poslanicima Žunu Žurkoviću i Mihoću Rastiću, da će isplatiti stari dug u

iznosu od 2.550. dukata, »što im osta dužan bivši slavnoga spomenuća kralj Tvrtko⁷¹⁾«, došlo je već početkom decembra do sporazumka, jer vidimo, gdje vijeće umoljenih dne 10. decembra izabire odbor, koji će izabrati obećane kuće za bosanskoga kralja i njegova vojvodu⁷²⁾. Konačno predade u Usori »va slavnoj vojsci na Lišnici«, dne 15. januara 1399. kralj bosanski zvanično dubrovačkim poslanicima Žuni Žurkoviću, Mihoču Rastiću i Nikoli Gučetiću »voljom pače i hotinjem vlastel i velemož kraljevstva... u baštinu i u plemenito vlastelem i svoj občini grada Dubrovnika s milostiju i sa utvrđenjem, zemlje od Kurila deri do Stona sa svimi seli i zaseoci i s ljudmi i s svimi mejami i pravinama i s vodami i s pašami i z drvmi i z grmljem i sa svakim inim dostojanjem i sa svimi pravimi kotari tih zemalj' i sel' rečenih⁸⁷⁾«. Kao svjedok na kraljevoj darovnici nalazi se na prvome mjestu vojvoda Hrvoje Vukčić, a još isti dan, 15. januara, podje iz Lišnice odaslanik njegov knez Raup Dragović zajedno sa »slugom« Stjepana Ostoje »meštrom« Stjepanom u Dubrovnik, da zatraže 2.000 perpera »srpskoga dohotka«, ter da prime prisegu od kneza i vijeća na pomenutu darovnicu⁷⁴⁾. Ne prodje ni mjesec dana nakon toga kraljevskoga dara, naime dne 5. februara, a Stjepan Ostoja potvrdi u nazočnosti one iste dvojice poslanika Žuna Žurkovića i Mihoča Rastića »imavše svjet i zgovor s previsokom gospojom Bogom darovanom Kir Kujavom⁷⁵⁾ i s vlasteli i velmožami kraljevstva, sve i svake povelje i zapisanije i povelju gospodina kralja Tvrtka«. Taj puta nadje se na kraljevu dvoru u Sutjesci uz vojvodu Hrvoja još i brat mu Vojslav kao kraljev svjedok⁷⁶⁾. Iza toga nije ništa više smetalo, da se ispune i ostali uvjeti od strane Dubrovčana. Dne 25. februara imenova vijeće kralja Stjepana Ostoju svojim gradjanom i plemićem, davši mu podjedno u gradu bivšu palaču vlastelina Marina Bunića⁷⁷⁾, a tako i vojvodu Hrvoja Vukčića, poklonivši mu »za veliku njegovu čast i uzvišenje polaču u plemenito i u baštinu u vijeke vikoma, kako je polača prvo bila gospodje Filipe naše vladike, i da je voljan gospodin vojvoda Hrvoja rečenu polaču darovati, prodati, ostaviti za dušu, učiniti, što im bude na volju i kako im bude drago, kako sve od svojeh stvari⁷⁸⁾«. Dubrovčani još su se i kasnije sjećali zasluga Hrvojevih kod nabave »Novi Zemalja«, pa mu 8. aprila

1400. pišu: »Tvojoj milosti mnogo zahvaljujemo, jer Bog zna, mi tebe imamo u svem, koliko dušu našu«⁷⁹).

Uredivši tako ove poslove s Dubrovnikom, Stjepan Ostoja mogao se sada dati na druge. Početkom aprila sadje u Humsku zemlju u mjesto Bišće pod Blagajgradom, kud mu se dodjoše pokloniti dva dubrovačka poslanika, pozvavši ga naročito, da svojim posjetom počasti Dubrovnik⁸⁰). Ali kralj toga ne učini, jer je imao važnijega posla; dne 26. aprila naime stiže u Dubrovnik posebni poslanik, koji javi, da se Stjepan Ostoja okrunio za kralja⁸¹). Malo poslije, u julu, čujemo već, gdje su u Bosni planuli razdori i svadje, pa stoga se odlučio dne 26. jula senat dubrovački, da otpremi onamo jedno svečano poslanstvo, koje će izmiriti gospodu⁸²). Mir je bio republici i potreban, jer vojvoda Sandalj Hranić i opet je postavio na Ljutoj u svojoj zemlji jednu protuzakonitu carinu⁸³), dok je prijateljski joj nakloni vojvoda Radič Sanković uz stanovitu novčanu odštetu, dne 25. augusta »poklonio«, ali taj put kraljevom dozvolom, zemlje od Kurila preko Imotice do sela Duži⁸⁴). Zaludu su Dubrovčani molili kralja, da bi dokinuo pomenutu carinu, jer on ne samo da toga ne učini, nego zatraži od njih, da seljacima humskim pripuste pašnjake na ovoj zemlji, koju im je nedavno dao, a što su je oni zlo razdijelili, tako da je nastalo nezadovoljstvo medju pučanstvom bosanskim i dubrovačkim. Vijeće na to odgovori, da toga učiniti ne može, jer bi novom diobom samo još gore nesuglasice nastale⁸⁵). Bosansko-dubrovački se odnosi još većma zaoštre kroz god. 1400. Dne 9. oktobra 1399. zatraži vojvoda Hrvoje, da mu se stave na raspolaganje neke ladje, da mu prevezu poslanike u Apuliju kralju Ladislavu, no vijeće ga odbije⁸⁶), što više, kad su početkom 1400. istom svrhom došli u Drijeva (danas Gabela kod Metkovića) turski poslanici, dubrovački ih činovnici zastave, uskrativši im u prvi mah prijevoz. Očito je, da su izmedju Ladislava i sultana opet bili u toku nekaki inače nam izblize nepoznati pregovori, a za koje se znalo u Sutjesci. Stoga se i Hrvoje i Ostoja potuže vijeću na taki neprijateljski postupak, a ovo im dne 8. aprila 1400. odgovori, ispričavajući se, da o svemu nije ništa znalo, već da se ondje desio kraljević Dmitar, sin kralja Vukašina, koji ga je upozorio na Turke te mu svjetovao, da ih ne pusti preko mora, ali ono da ga ipak,

nije poslušalo, nego Turke pustilo. Stoga moli vijeće vojvodu Hrvoja, neka bi ublažio kralja, jer da se ono nikako nije voljno miješati u poslove, što ih imaju Ugarska i Bosna⁶⁶). Ali ljutiti Stjepan Ostoja nije se dao tako lako umiriti, nego otpremi u Drijeva dva svoja čovjeka pod zapovijedju kneza Gjurgja i nametnu tamošnjim dubrovačkim trgovcima težak porez, sve dukat po kuću, poslavši podjedno poslanike svoje u Dubrovnik, da istu stvar saopće vijeću. Republika se sv. Vlaha sada teško uplaši. Još po istim poslasticima umoli kralja, da bi dokinuo onaj porez, za kaki se još nikad ni čulo nije, a onda zatraži od kneza Gjure, da i on prekine svoj posao, bar dok ne stigne kraljev odgovor. No knez Gjurgje ne samo da ne uvaži molbe dubrovačke, već je stao otimati trgovcima i gotovinu. Sada zamoli vijeće kneza, da se toga okani, jer ne vjeruje, da se to zgdja kraljevom voljom, na koga se u ostalom obratilo. Stjepan Ostoja ni sada ne popusti; požalivši najprije Dubrovnik, što ga je kroz neko vrijeme kuga morila, zatraži otvoreno od njega da se krivci kazne, a onda mu uze spočitavati, kako se na njegovu trgu čini bogumrski posao prodavanjem ljudi i kako njegovi građani kriomčare, samo da izbjegnu carinama; sve te griješke treba popraviti. I vojvoda Hrvoje Vukčić otpremi u Dubrovnik svoga vlastelina Ratka, da upozori općinu, u koliku se pogibao baca, ako ne posluša kralja. Vijeće po tom dne 2. septembra zahvali kralju za saućešće prigodom kuge, a onda ga upozori, da je ono jur zatvorilo Radišu Dobrinovića i Borića Sladjanovića, a strogo će ih pored toga još i kazniti, da budu drugima za primjer; dalje, da je ono odmah na trgu oglasilo strogu zapovijed, da nitko ne smije kupovati ni prodavati čeljadi, jer Dubrovčani ne će, da itko trguje ljudskim mesom, a oni, koji bi tu zapovijed kršili, da će biti strogo kažnjeni; isto je tako izdalo strogu naredbu, da se sad više ne kriomčari, budući da je to bogumrsko i protiv kraljeve milosti i koristi istoga Dubrovnika. Da se stvar sigurnije provede, zamoli vijeće kralja, da pošalje na krajinu svoga čovjeka, da na to pripazi, jer da će i ono to učiniti. Isto javi vijeće i vojvodi Hrvoju, moleći ga, da se za nj zauzme. Ali tek što se ovo smirilo, navali na vijeće knez Pavao Radenović s tužbom, što ono prima njegove bjegunce u Popovo i u Dubrovnik. Dne 30. novembra senat mu na to odgovori, da je odmah odredio, neka se ondje

njegovi ljudi pohvataju i njemu predadu, a takovi, koji bi ih skrivali, strogo kazne; što se pak Dubrovnika tiče, odgovara mu, da bar on, odgojen još od djetinstva na dvoru kralja Stjepana Tvrtka, dobro zna, kako je po njihovu zakonu svakomu slobodno uteći se u Dubrovnik, a taj da se zakon ne može gaziti⁸⁸).

Jasno je, da su za Stjepana Ostoje nastupili nekaki nepeti odnošaji s republikom, a kaki će im još kraj biti, čut ćemo u svoje doba.

Kako vidjesmo, vojvoda Hrvoje zauzima za nove vlade vanredno odličan položaj, jer ravna svim spoljašnjim, a svakako i unutrašnjim političkim poslovima bosanskim. U znak priznanja i sklonosti, Stjepan Ostoja obdari njega i sina mu Baošu u Sutjesci dne 8. decembra 1400 gradom i čitavom župom hli-vanjskom.⁸⁹) Time se posjed njegov sasvim priključi srednjoj Dalmaciji, u čije je poslove upravo stao živo ulaziti.

Nasilni postupak Stjepana Ostoje i njegovih velikaša s Dubrovnikom nalazi najbolji tumač u istodobnim zapletenim ugarskim prilikama. Kazivali smo, kako se Žigmund nakon neuspjeha u Bosni vratio u Višegrad i Budim, gdje ga nalazimo sve do druge pole februara 1399. godine.⁹⁰) Dne 24. i 27. februara desio se u Levoči,⁹¹) to jest na putu u Krakov, gdje je posjetio ondješnji kraljevski par, a tom se prilikom istaknuo osobito rasipnim i kavalirskim životom; dne 23. marta zadržavao se na povratku u Kašovi,⁹²) a od početka aprila opet boravi u svojoj prijestolnici.⁹³) Lanjski neuspjeli rat stade ga sada opet mučiti, pa stoga dade u maju razglasiti, da se sprema na Turke i još neke svoje »nevjernike«, to jest na Bosnu.⁹⁴) Ali od toga rata nije bilo ništa; ta on ga i nije za drugo oglasio, nego da mu posluži kao izgovor, da može nezakonitim načinom okrpiti svoj žep. U julu i augustu već ga vidimo, gdje preko Njitre i Liptó-Nagyvára kreće u Češku.⁹⁵) gdje su vrlo rdjavo stajale stvari po njegova brata Vaclava. U oktobru vraćao se preko Sakolce natrag,⁹⁶) te stiže najkasnije početkom novembra u Višegrad,⁹⁷) spremajući se na nov rat protiv moravskoga markgrofa i rodjaka svoga Prokopa, od kojega dakako i opet ne bude ništa.⁹⁸) Slijedeću godinu 1400. Žigmund je najvećim dijelom protumarao po Češkoj i Moravskoj, kušajući da spase bratu svome vlast, a Luksenburškoj porodici

ugled. No to mu nije uspjelo, jer dok je on gledao, da primiri Češku, podiže se protiv Vaclava njemačko carstvo, pa ga većina knezova izbornika u augustu 1400. skine s prijestola i izabra svojim kraljem Falačkoga grofa Ruprechta. Sada uze Žigmund nastojati, da u svoje ruke dobije ne samo upravu u Češkoj, nego i vladanje u Njemačkoj. Svi su ga ti poslovi toliko zaokupili, da je morao pustiti lično vodstvo u ratu na jugu svoje države. Zato i vidimo, gdje se u februaru 1400. ban Nikola Gorjanski sprema kao glavni zapovjednik u rat protiv Bosne;⁹⁹⁾ dne 1. februara nalazio se u Zdencima u tadašnjoj križevačkoj županiji, a čini se, da je odavle onda krenuo put Knina, na koji je grad nekako u to vrijeme navalio vojvoda Hrvoje Vukčić, ter u njem podsio Erdeljca Antuna Šomkerekija. Erdeljac se srećno održao, a Hrvoje morao pred banskom vojskom uzmaći.¹⁰⁰⁾ Ljeti iste godine 1400. naumiše udariti sa srijemske strane mačvanski banovi Franjo Bubek i Ivan od Morovića, kako kažu, protiv Turaka, a za pravo valjda u Bosnu, ili u Mačvu, jer ih nalazimo dne 23. septembra utaborene kod Jaruga na Savi.¹⁰¹⁾ Potanji tečaj i uspjeh te vojne nijesu nam poznati; svakako nije se ništa znatnije dogodilo.

Već je i suviše jasno postalo, da je Žigmundovo vladanje državi njegovoj samo na štetu; raskalašeni život, nečuvena rasipnost, lakomisleno općenje sa ženjskinjama, potpuni uzmak u Bosni, užasni nikopoljski poraz, izlišno tumaranje po Češkoj, a pogotovo favorizovanje stranaca, u prvom redu Nijemaca, Poljaka i Čeha, tako mrsko Ugrima i Hrvatima, jer se radilo o njihovim dobrima i dostojanstvima, konačno je moralo Žigmundu otudjiti i one, koji su do sada vjerno uz njega stajali. Preokret se zgodio naglo i nenadano, tako da se o kakvoj organizovanoj uroti ne može govoriti; najviše o kakom predhodnom dogovoru. Dne 28. aprila stigoše u Budim glavni velikaši s brojnom pratnjom. Nakon što su se sastali, podjoše svi zajedno na kraljevski dvor, gdje oštro zatraže, da Žigmund među njih dodje. Na čelu čitavomu pokretu bili su palatin Detrik Bubek i Ivan od Kaniže, nadbiskup ostrogonski. Kralj se odista odazove pozivu, te oboružan kratkim bodežom pristupi k njima i zapita ih, zašto li se tako drsko vladaju. Simun Frank, jedan od nazočnih velikaša, a inače neobično jaka ljudškara, komu je po dogovoru bilo povjereno, da kralja zarobi, stane pred njega

pa mu odgovori, da su oni preda nj došli s ozbiljnim zahtjevom, neka bi se svi stranci, naročito »Pemci i Poljaci«, iz države istjerali. »Ako ih izdeneš iz zemlje, reče mu, onda ćeš i dalje biti naš kralj; ne ćeš li, onda nam više ne možeš biti gospodar, jer ćemo te zarobiti«. Iza tih riječi nazočna gospoda izvuku mačeve, te im uzeše glasno povladjivati. Žigmund se ipak ne uplaši, dapače, izvukavši bodež, povikne: »Prvomu, tko me se takne, probost ću ovim nožem vrat!« Ipak mu junačenje ne pomože; ne htijući udovoljiti želji uzbudjenih velikaša, bude uhvaćen. Odmah poslije toga dodje red na strance po Ugarskoj, koje orobiše, izagnaše, ili utamničiše, a onda tek pomisliše na pitanje o prijestolu, nakon što je međutim vladu preuzeo velikaški odbor, na čelu mu palatin Detrik Bubek. Glede Žigmundova nasljednika nije bilo sloge i sporazuma, što najjasnije dokazuje, da je čitava stvar bez dubljega i stvarnijega razmišljanja zasnovana.¹⁰²⁾ Dok je Žigmund tamnovao u Višegradu, kuda ga iz Budima premjestiše, nastale su četiri stranke, izuzevši, dašto, one velikaše, što su mu ipak vjerni ostali. Najveći broj ugarske gospode bio je za Ladislava Napuljskoga, koji je i onako imao vrlo velik broj pristaša u Hrvatskoj i Dalmaciji, a pomagala mu je i Bosna, dapače i sam papa Bonifacije IX.; toj je stranki bio na čelu nadbiskup ostrogonski Ivan od Kaniže.¹⁰³⁾ Druga grupa zauzela se za Žigmundova pašanca, poljskoga kralja Vladislava Jagiela, te ga dne II. juna 1401. proglasi u Tapolčanu svojim kraljem, poslavši u Poljsku viteza Henrika, da ga o tom ubavijesti i u zemlju pozove. Vladislav se klimao u odluci svojoj, no videći, da su njegovi privrženici zauzeli i utvrdili neke sjevero-ugarske gradove, naročito važnu Njitrú, skupi nešto vojske i utabori se na granici kod šepeške županije.¹⁰⁴⁾ Bilo je i takih, koji su najvolili, da se izabere domaći velikaš, no ta je stranka bila vrlo slaba. Četvrta je skupina napokon poželjela, da se uzme za kralja nesudjeni muž Hedvigin, austrijski hercog Vilim Habsburgovac, koji se baš sada naumio oženiti napuljskom kraljevnom Ivanom, kćerkom Karla II. Dračkoga. Dašto, prva je sada posljedica bila to, da je Ladislav Napuljski odbio prosca svoje sestre, videći u njem opasna takmaca. Vojvoda Vilim kušao je na to preko Venecije, da ipak svoju naumljenu ženidbu izvede, ali bezuspješno. Kad se kod signorije upitao, bi li ga ona po-

magala, ako se čega lati protiv Ugarske, ona ga i opet 27. juna odbije, naglasivši mu izrijeком, da je Žigmund doduše zatvoren, no još na životu, dapače da se dogovara s gospođom o svom oslobodjenju.¹⁰⁵⁾

Medjutim se podigoše pristaše Žigmundove. Prvi učini to erdeljski vojvoda Ščibor Ščiborić, koga onoga kobnoga dana, 28. aprila, nije bilo u Budimu, jer je u Sleskoj vodio neke pregovore o ženidbi Žigmundovoj s brieškom vojvotkinjom Margaretom, od koje ne bude ništa.¹⁰⁶⁾ Na povratku sazna za sudbinu kraljevu, pa odmah pozove plemstvo iz Moravske i Češke u pomoć, s kojim začne u sjevero-zapadnoj Ugarskoj gradjanski rat.¹⁰⁷⁾ Istodobno podiže se na jugu mačvanski ban Ivan od Morovića, a doskora se nadju još i drugi velikaši.¹⁰⁸⁾ Sada su počeli pregovori o izmirenju; na čelu takoj stranci bio je ban Nikola Gorjanski, u čijem interesu nikako i nije moglo biti zakraljenje Ladislava Napuljskoga, već poradi familijarne tradicije. U brzo uspio je tako daleko, da su velikaši kralja Žigmunda njemu prepustili na čuvanje; predavši im kao taoce sina Nikolu i brata Ivana, smjesti Žigmunda u junu na svojoj kuli u Šiklušu u baranjskoj županiji. Uz Nikolu Gorjanskoga skoro se nadje i grof Herman Celjski, pa tako se počelo raspravljati o kraljevu oslobodjenju, što je tim laglje teklo, čim se većma množila stranka Ladislava Napuljskoga.¹⁰⁹⁾ Sredinom oktobra bio je Žigmund opet na slobodi, te za 29. istoga mjeseca sazove u Papu nedaleko Stolnoga Biograda opći sabor, na kojem proglasi amnestiju svim dojakošnjim buntovnicima, a naročito onima od posljednjega vremena.¹¹⁰⁾ A da se vidi, da se i on odlučio popraviti, zaruči se s kćerkom grofa Hermana Celjskoga, devetgodišnjom (!) Barbarom. No sve se to tek na kratko vrijeme dojmilo lakomislenoga kralja, jer već početkom 1402. ostavi Ugarsku, te podje u Češku, gdje no se zadrži kroz više mjeseci. Prvo mu je bilo, da je prema budimskom primjeru zarobio brata Vaclava i bratučeda Prokopa, preuzevši sam vladanje u Češkoj.¹¹¹⁾ Po tom ode u Beč, gdje se izmiri s vojvodama Vilimom, Albrechtom IV. i Ernstom od kuće Habsburške, predade im na čuvanje brata svoga 4. augusta 1402., a onda dne 16. augusta utanači s njima savez i nasljedni ugovor, obećavši, da će u slučaju, ako umre bez muških potomaka, jednoga izmedju njih odrediti svojim nasljed-

nikom u Ugarskoj i Hrvatskoj.¹¹²⁾ Pošto to nije išlo bez privole stališa i sabora tih zemalja, to ga Žigmund sazove u Požun, kuda podjedno dovede vojvodu Albrechta IV. Dne 14. septembra 1402. izdade kralj o svojoj osnovi povelju, u kojoj se kaže: »Promotrivši iskrenu vjernost i prijateljsku ljubav, koju je svjetli princip, naš premili nećak gospodin Albrecht, vojvoda austrijski, prema nama gojio i goji, kao i krvno srodstvo, kojim smo združeni, predajemo i darivamo istomu gospodinu vojvodi Albrechtu sa znanjem, savjetom i voljom svih prelata, baruna, plemića i žitelja kraljevstva našega ugarskoga, na temelju ovoga (lista) rečeno kraljevstvo ugarsko sa svim knežijama, županijama, gospoštijama, pokrajinama onako, kako mi to kraljevstvo sada držimo i posjedujemo, pod tim načinom, formom i pogodbom, da u slučaju, ako se desi, te bi mi umrli bez zakonitih muških potomaka, rečeno kraljevstvo ugarsko imade pripasti našem nećaku, vojvodi Albrechtu kao zakonitomu baštiniku i nasljedniku. Na to su se takodjer svi baruni, prelati i gradovi kraljevstva našega posebnim pismom obvezali rečenomu vojvodi Albrechtu, pa će obvezu svoju obdržavati bez ikakve prevare. Ako bi se slučajilo, te bi mi imali kćer, ili kćeri, obvezuje se naš nećak, da će ih po našoj smrti poudavati, te svakoj za miraz dati po sto zlatnih ugarskih forinata«. ¹¹³⁾ Tri dana poslije toga, dne 17. septembra, izdade Žigmund vojvodi Albrechtu drugu povelju, kojom ga imenova svojim zamjenikom i gubernatorom u Ugarskoj za sve vrijeme, što će ga proboraviti u tudjini, uređujući češke prilike i vršeci poslove gubernatora u rimskom carstvu. I za tu povelju kaže kralj, da ju je izdao znanjem, voljom i privolom svih svojih velikaša i prelata. Ako bi Žigmund imao muških potomaka, jednoga, ili više, te bi umro prije svoga nećaka vojvode, onda će Albrecht ostati dotle gubernatorom državnim, dok ne dorastu njegovi sinovi. Konačno nalaže Žigmund svima i svakomu, da se vojvodi Albrechtu pokoravaju kao upravitelju u svim poslovima do njegove smrti. ¹¹⁴⁾ Medjutim ono »znanje, volja i privola« ugarske i hrvatske gospode nije bilo tako srdačno i oduševljeno, što i jest samo razumljivo. Šta više, gospoda sabrana u Požunu, opirala su se Žigmundovim osnovama; kraljev tajnik i životopisac Eberhard Windecke izrično kazuje, kako je Žigmund stališima koješta obećavao, a onda im se i prijetio, da im istisne potvrdu

svojih riječi.¹¹⁵) Zato vidimo, gdje tek 21. septembra izdaju velikaši i ostali dostojanstvenici austrijskomu hercogu Albrechtu ispravu, u kojoj se obvezuju, da će ga uzeti za svoga vladara, za slučaj, ako Žigmund umre bez muških potomaka. Ovu je ispravu potpisalo i svojim pečatom ovjerovilo sto i deset velikaša, prelata i plemića, te zastupnici gradova Požuna i Šoprona. Od prelata prihvati nasljedstvo njih deset, među njima nadbiskup ostrogonski Ivan od Kaniže, nadbiskup spljetski Andrija i biskup zagrebački Eberhard de Alben; a od velikaša i plemića, među ostalim palatin Nikola Gorjanski i brat mu Ivan, župan temeški, mačvanski ban Ivan od Morovića, onda Filip od Korogja, Nikola Tot od Susjedgrada, Andrija Hercog od Orahovice, prior vranski Emerik Bubek i Krbavski knezovi Karlo i Ivan.¹¹⁶) Žigmund je svakako bio zadovoljan takim razvitkom stvari; dapače još 23. septembra proglasi Albrechta svojim vikarom i gubernatorom u Ugarskoj, te pozove sve plemiće i vitezove na dužnu poslušnost, a onda obeća Habsburgovcu čak i posebnu rezidenciju i godišnji dohodak od 12.000 zlatnih ugarskih forinata.¹¹⁷)

Je li možno, da je ono isto plemstvo, koje je još lani u aprilu poradi nekoliko doseljenih njemačkih, čeških i poljskih velikaša onako gnjevno navalilo na kralja, sada iskreno pristalo na tako važne promjene? Zar da pored zakonito okrunjena kralja u zemlji vlada mrski Nijemac? Nesumnjivo pod dojmom krvavoga križevačkoga sabora, te susjedne austrijske zemlje, u kojoj je moglo na granici biti vojske, ugarska su i hrvatska gospoda u Požunu pod silom i pod presijom, ma kakvom, izdala one isprave. Kako su mislila, to je pokazala najskorija budućnost.

Još u prvoj polovici godine 1401. bila je u Hrvatskoj i Dalmaciji općenito priznata vlast Žigmundova, kad u to stigoše glasi, da je kralj s prijestola skinut i zasužen od ugarskih velikaša, ter da se pita, tko će biti kralj. Dakako, sada se lako bez zaprijetka mogla podići stranka Ladislava Napuljskoga po čitavoj zemlji, a na čelo joj stanu bosanski kralj Stjepan Ostoja i vojvoda Hrvoje Vukčić. Znamo, da su i u Ugarskoj mnogi od velikaša izabrali sina Karla II. Dračkoga svojim kraljem, pa stoga i jest Ladislav dne 27. maja 1401. pored vojvode Hrvoja, možda nepoćudna ugarskoj gospodi, još ime-

novao svojim namjesnikom u Ugarskoj, Hrvatskoj i Dalmaciji »s potpunom vlasti u sudskim i u ratnim poslovima«, Talijanca kneza trojanskoga Petra de Andreis, za koga inače nema nikake potvrde, da bi ikada vlast svoju vršio¹¹⁸). Tim je živahnija Hrvojeva akcija, tobože u ime Ladislava Napuljskoga, a za pravo u ime svoje i u ime kralja Stjepana Ostoje, kojom je opet uskrišena ideja Stjepana Tvrtka, da se Dalmacija, Hrvatska, Slavonija, Bosna i Srbija stope u jednu državnu cjelinu, nezavisnu od Ugarske. Dašto, bosanski se dvor stalno nadao, da kralj Ladislav ne će nikad doći u svoju državu, da njome faktički zavlada, pa da će tako i uspjeti u svojim težnjama, koje su se inače ukrštavale s napuljskima. Prilike su u taj čas bile takove, da je vojvoda Hrvoje mogao s nekom sigurnošću početi kod velevažnoga Zadra. Tu je općinu naime Žigmund tek nedavno upravo drzovito prevario; lakomi kralj trebajući novaca pošalje u Zadar kao svoga opunomoćenika Pavla Našića, koji dne 2. juna 1399. ponudi općini za 40.000 dukata otok Pag u podpuno vlasništvo, s kojim je ona vazda imala kojekakih neprilika; Zadar sav radostan primi tu ponudu i skuca novce, ali kad tamo, ni otoka, ni novaca¹¹⁹). Ovo raspoloženje bilo je vojvodi Hrvoju dobro poznato, kad je iz svoga tabora, možda nedaleko Knina, u junu 1401. poslao u Zadar slijedeće pismo:

»Mi Hrvoje, veliki vojvoda kraljevstva bosanskoga, ter generalni vikar preblagih vladara, kralja Ladislava i kralja Ostoje, dajemo na znanje svima i svakomu, kojih se tiče, kako smo ne od nužde, prevare ili straha, već po svojoj volji odlične rektore, plemiće, vijeće i općinu grada Zadra primili za našu odabranu braću, te ćemo ih, tako nam naše viteške vjere, braniti i štiti u svako doba i na svakom mjestu protiv svakoga, ne štedeći kod toga ni ličnosti naše ni one naših podanika, ni dobra naša. Ovim pak ćemo ih listom štiti, ako pomenuti rektori i plemići podignu zastavu prejasnoga kralja Ladislava, naročito ako je uzvise s prisegom na sveti krst i na svete moći, obvezavši se, da će biti vjerni kralju Ladislavu, ter da ne će skinuti do smrti pomenute njegove zastave. Obećajemo još našom viteškom vjerom, da je prejasni naš kralj Ostoja spreman da prisegne na sveti krst i na svete moći, kako nikada ne će za života svoga pustiti pomenutih plemića i grada

Zadra. A i ja Hrvoje sa svojom ženom, sa svojim jedincem sinom, braćom i družinom, a to su Dragiša i Vojslav, naša braća, pa Vojko, vojvoda Petar, Tvrtko i brat mu Vojko, svi ćemo se mi zakleti na krst i moći, da ćemo sve plemiće toga grada sve do smrti naše braniti svojim silama i snagom pomenutoga gospodina kralja ugarskoga (t. j. Ladislava) protiv njegovih suparnika. U potvrdu toga gotovi smo pomenutim plemićima izdati privilegija gospodina kralja našega i naša pod visećim pečatom. Dano u taboru (kod Knina, mjeseca juna?) godine 1401.«¹²⁰).

Na to pismo, kojim se Zadar pozivao na otpad od Žigmunda u korist Ladislava Napuljskoga, vijeće zaključí izbor četvorice poslanika, da ugovaraju s poslanicima kralja bosanskoga i vojvode mu Hrvoja, pa da ga po tom o svem ubavijeste. Poslanicima je bilo još izrično naloženo, da valjano pretresu s Hrvojem paško pitanje i ono o prihodu gradske tridesetnice, koju im je Žigmund oteo. Već dne 22. juna vratiše se zadarski poslanici s pozitivnim odgovorom, a taj zadovolji vijeće, tako te ono ponovno opunomoći iste poslanike, da nastave dogovore »o priznaji kralja Ladislava« i o poslanstvu, koje bi se k njemu u Napulj poslalo s naročitom ponudom za otok Pag i gradsku tridesetnicu u iznosu od jedne hiljade dukata, isplaćene u dvije godine. »Štogođ rečeni plemići, naglasuje napokon vijeće zadarsko obzirom na svoje poslanike, s pomenutim Bošnjacima učine i utanače, neka bude tvrdo i neka se izvede«¹²¹). O tim poslovima, dašto, u brzo sazna susjedni Pag, pa videći, da mu se sprema zlo, jer od zatvorena Žigmunda nije mu moglo biti u taj čas pomoći, obrati se sav zdvojan na Veneciju, moleći je, da ga primi pod svoje okrilje kao svoga podanika. Ali oprezna republika, čuvajući još uvijek svoju strogu neutralnost, odbije Pag najljepšim i najlaskavijim frazama dne 28. juna¹²²). Sve, što je uradila, bilo je to, da je dne 4. jula odredila, da se pošalje opunomoćeni poslanik u Zadar s nalogom, da ga uznastoji umiriti s »nesrećnim« Pažanima; dne 6. jula imenova stoga dužd Mihajlo Steno u tu svrhu plemića Franju Foscarija, davši mu potanku instrukciju, kako da se vlada¹²³). Dašto, Venecija je zebila u duši pred eventualnim dolaskom Ladislava Napuljskoga u Dalmaciju, a naročito ako mu se predade Zadar, zato i jest bilo u njenom

vitalnom interesu, da ga uzdrži na Žigmundovoj strani. Međutim kud i kamo slabiji bješe u taj mah odziv na poziv Hrvojev od strane ostalih dalmatinskih gradova, makar da se i sam kralj Stjepan Ostoja utaborio kod Knina s glavnom bosanskom vojskom. Trogir je doduše još 16. juna poslao k bosanskom vojvodi tri svoja poslanika, da se s njime pogode, a 4. jula dapače složio se s mišlju, da pošalje posebno poslanstvo kralju Ladislavu u Napulj; ali na glas o oslobodjenju Žigmundovu otpremi on dne 21. novembra u Knin Ostoji i Hrvoju naročito poslanstvo, koje očitova, da će Trogir poslati svoje poslanstvo Ladislavu u Napulj onda, kad to učine i ostali Dalmatinci¹²⁴). Spljet opet naprosto se oružjem opre vojvodi Hrvoju. Taj je grad još od 1399. s njime bio u nekom neprijateljstvu, kad su u njem nastale dvije dušmanske stranke, a od kojih bude jedna protjerana; u tom je poslu Hrvoje šarao, pomazući čas jedne, čas druge, pa tako mjesto da se njihovom neslogom okoristi, on se izigra kod obiju¹²⁵). Za osvetu navale Spljećani po tom na njegov grad Omiš, te ga osvoje. Znajući, da uvrijedjeni vojvoda ne će mirovati, već da će na njih udariti jakom silom, odluču, kao i Pažani, da se predadu pod zaštitu mletačku, no signorija i njih dne 1. oktobra na prosto odbije¹²⁶). Vojvoda se Hrvoje međutim odista spremio, da opet osvoji Omiš, pa se u tu svrhu obratio na Dubrovnik i Veneciju, tobože kao gradjanin tih pomorskih vlasti, ne bi li mu one ustupile za neko vrijeme potrebne ladje. Dakako, njega snadje ista sudbina kao i Spljećane. Dubrovčani mu dne 18. oktobra 1401. ovako mudro odgovore: »List gospodstva ti primismo i razumismo, a jer što ni piše gospodstvo ti, kako knez Markul preko volje i hotenja gospodstva ti primi (osvoji) Olmiš i uljeze sam svojom glavom u njem, a prose gospodstvo ti od nas i na njega pomoći po moru, za to s svakojim umiljenjem i poštenjem odvjesta mo gospodstvu ti. Po milosti velikago cara nebesnago i prečiste bogomateru gospodstvo ti jeste jako sne i uz množni, morete takovu človečcu (to jest spljetskomu knezu Markulu) odoljeti osvetiti se i mnogo većem i većem od njega, a nas mnogosmjerenom molimo gospodstvo ti u tom nemojte ukladati i Bog vi uz množi gospodstvo⁷¹²)«. Venecija takodjer ne izosta sa svojim načinom; dne 28. decembra 1401. javi mu po njegovu poslaniku Ljudevitu de Matafaris

Zadranu, da joj je vrlo žao što, mora čuti, da se protiv njezina miloga građana i prijatelja dižu dušmani; ali i ako je ona vazda spremna njemu svaku uslugu učiniti, ipak joj se ne čini pošteno, da se miješa u ove njegove stvari¹²⁸). Dok se to zgdajalo s Hrvojom, dopre i u Zadar glas o Žigmundovu oslobodjenju; to bješe povodom, da se u gradu stala stvarati stranka, koja je općinu naumila predati Veneciji. Već 1. decembra vijećalo se u duždovoj palači o toj važnoj ponudi²¹⁹). Taj je puta napokon republika sv. Marka skinula krinku neutralnosti, očito, što je znala, da je Ladislav Napuljski svakako naumio prijeći preko mora i primiti baštinu svoga oca; toga se opet Venecija, kako rekosmo, živo plašila, te je stoga na ponudu zadarsku odmah izabrala posebni odbor, kojemu je predala brigu o pregovaranju.¹³⁰). Već dne 5. decembra odredi taj odbor, da se skupe galiije, koje bi mogle eventualno biti od nužde, ako stvar dobro prodje, a sutradan uze pretresati uvjete. Odbor ponajprije izjavi, da dobro shvaća veliku važnost stvari, iz koje bi se medjutim moglo poroditi veliko mnoštvo raznih zapleta baš nedoglednih posljedica. Istina je, Venecija uporno teži, da Zadar opet dobije u svoje ruke, jer bez njega joj nije sigurna vlast njena na jadranskome moru; ali ona i to želi, da se to ne zgodi na štetu, nego na probit istoga grada; no u tom je priječe poznate obveze spram krune ugarske. Zato predloži odbor kao najzrelije, neka neki od onih Zadrana potajno potraže kralja Žigmunda, i to na mletački trošak, pa neka mu onda razlože svoje i čitave Dalmacije bijedno stanje i postave alternativu, da im (ako ne želi, da grad dodje u ruke Ladislava Napuljskoga) ili pomogne, ili dozvoli, da se bar za sada, uz pridržanje svih ugarskih prava, predadu zaštititi mletačkoj (to jest običnim riječima rečeno, republika se nadala, da će Žigmund u toj stisci, a redovitoj novčanoj oskudici, grad naprosto — prodati). U znak zahvalnosti Venecija će onda svim svojim silama nastojati, da svakako spriječi Ladislavu Napuljskomu prijevoz po moru u Dalmaciju. Onim Zadranima, što sada vode kolo u pitanju pridruženja Veneciji, obeća odbor, da će njih i njihove potomke imenovati pravim mletačkim građanima sa svim pravima, što ih imadu članovi velikoga vijeća, a suviše još, dok su živi, četiri stotine dukata godišnje provizije; pored toga oni još mogu slobodno trgovati ne samo po Zadru, već

i po čitavoj mletačkoj oblasti, i to s mletačkim brodovima. Za poslanika mletačkoga, koji će s takim odgovorom poći u Zadar na dalje dogovore, izabran bude dne 7. decembra Marin Karavello¹³¹). Nije nam sačuvano, što je Žigmund odgovorio i kako se u toj stvari vladao; tek jedno je jasno: izdajice zadarske, a tako i Venecija, bili su odbijeni, a to je zacijelo zasluga kraljevskoga vijeća, jer ne vjerujemo, da bi lakomisljeni Žigmund samo tako pregorio ponudjene mu dukate. No u taj se čas dogodi važna promjena u Dalmaciji: tvrdi Klis, gospodar Spljeta, Trogira i Omiša pade sredinom decembra u ruke Hrvojevu šurjaku Ivanu knezu Nelipiću, a tim se posjed tih gradova morao u skoroj budućnosti povoljno riješiti po politiku bosanskoga dvora¹³²). Već 22. decembra pošalju Trogirani knezu Ivanu u znak prijateljstva i sklonosti dvadeset akova vina, a u maju 1402. odluče se zajedno sa Šibeničanima na predaju. Trogirani pošalju vojvodi Hrvoju svoje sugradjane Blaška Andrijevića Marinova, Andriju Žigu Čegina i Jakova Nikolića Jakovljeva, a Šibeničani Ivana Tavelića, Stjepana Mafeja i Ivana Mišekonića. Vojvoda Hrvoje Vukčić i šurjak mu knez Ivan Nelipić potvrde im na to dne 13. maja u Sinju sve pravice, što su im ih dali kraljevi Ljudevit I. Anžuvina i Žigmund, kunući se na raspelo, da će ih vazda lijepo paziti i braniti od svakoga na kopnu i na moru. Poslanici opet izjave, da njihove općine primaju kralja Stjepana Ostoja za svoga vladara, da će razviti njegovu zastavu, položiti zakletvu vjernosti i podanstva. »U slučaju pak, kaže se dalje, ako bi presvijetli kralj Ladislav, došao u ove strane, udesit ćemo, da i on te prisege i povelje sa svim klauzulama i darovanjima potvrdi i odobri«. Iz Sinja podjoše poslanici trogirski i šibenički u Podviseć¹³³), na donjoj Cetini, gdje se baš tada nalazio Stjepan Ostoja sa vojvodom Sandaljem Hranićem, knezom Pavlom Radenićem i Mirkom Radojevićem, te ondje sam kralj bosanski dne 15 juna potvrdi povelje izdane im od vojvode Hrvoja¹³⁴). Ovaj nam primjer najbolje pokazuje, kako je bosanski dvor tobože radio u Hrvatskoj i Dalmaciji za kralja napuljskoga, a za pravo za sebe, nadajući se stalno, da Ladislav nikad ne će doći u položaj, da preuzme baštinu svoju.

Medjutim nije ni budimski dvor sve to promatrao skrštenih ruku. Ponajprije budu provedene neke promjene u naj-

višim redovima državnih dostojanstvenika. Palatinom postane nekako početkom 1402. dosadanji ban Nikola Gorjanski, osobit pouzdanik Žigmundov, dok ga na banskoj stolici zamijene prior vranski Mirko Bubek i zagrebački biskup Eberhard de Alben. Biskup zagrebački stekao je sebi još prošle godine 1401. velikih zasluga, kad je za sužanjstva Žigmundova ušao »s vojskom u kraljevinu Slavoniju i njezine velikaše uzdržao u pokornosti i dužnoj vjernosti spram kralja«, a sada se dvor nadao od njega, da će znati isto učiniti u Hrvatskoj i Dalmaciji.¹³⁵⁾ I odista, na pramaljeće 1402. već vidimo oba bana na putu po Dalmaciji, ne bi li ondašnje gradove odvratili od Ladislava i Ostoje, jer ih nalazimo u aprilu u Dubrovniku, i to ne bez razloga. Vidjeli smo, kako su se kroz godinu 1400. zaoštrili snošaji između republike sv. Vlaha i bosanskoga dvora, a ti su se pogoršali, kad je ujedared god. 1401. Stjepan Ostoja stao jasno zahtijevati od grada, da skine ugarsku zastavu i da razvije bosansku. Vijeće je dubrovačko dakako odbilo zahtjev Ostojin izjavivši, da je Dubrovnik slobodan od Ugarske, kojoj plaća dohodak jedino u ime zaštite, kao što daje Bosni »srpski dohodak« za slobodno trgovanje po bivšim srpskim zemljama. Stoga malo da nije već sada došlo do rata između Bosne i Dubrovnika, a Dubrovčani se i jesu spremali na odbranu poslavlši Žuna Todora Prodančića sa dvije oboružane galije u Ston, da ga zaštiti od kake navale. No okršaj se ipak nije zbio, jer je Stjepan Ostoja i odviše bio zabavljen u Hrvatskoj i Dalmaciji.¹³⁶⁾ Uza sve to se oba novoimenovana bana pobojase, da bi se na posljetku mogao Dubrovnik odmetnuti, pa zato dodju lično u grad, gdje od vijeća i gradjana za svaku sigurnost primiše ponovnu prisegu vjernosti za kralja Žigmunda dne 12. aprila 1402.¹³⁷⁾ Ali time teško povrijediše bosanski dvor i pristalice Ladislava Napuljskoga, pa stoga vojvoda Hrvoje pošalje u Dubrovnik Ratka Mišanovića, koji spočitnu vijeću i gradjanstvu, što su »prisegli prioru i biskupu na protiv kralja (t. j. Stjepana Ostoje)«, te se tako pokazali kao dušmani bosanski. Sada se uze ispričavati vijeće vojvodi Hrvoju, poručujući mu 13. maja 1402. u pismu ovo: »Zna svijet i zemlja vsa i gospodin kralj Ostoja i vaša milost, od postanja naši prvi kako su živjeli s gospodami s vsakom poštenom ljubvom i pravom vjerom, i tože mi mislimo uzdržat do kole Bog do-

Šišić: Vojvoda Hrvoje.

pusti. Istinom mi smo prisegli gospodinu kralju ugarskomu, da onoj, što su naši stari objetovali gospodinu ugarskom dohodak davat, da ga dajemo, kako smo ga i davali, a oni nam potvrdili vse zakone i slobostine, koje smo imali u dni kralja Lauša (Ljudevita I.). A na gospodina kralja Ostoju i na vas gospodu bosansku nijesu nas iskali, ni togaj Bog dopusti, jer i oni znaju, tko je Dubrovnik i koju vjeru ima, i pače znaju, čim je Dubrovnik od postanja objetan gospodinu kralju i gospodi i današni dan vide, kako nas gospodin kralj Ostoja i gospoda bosanska ljube, kako mi služimo i uzdržimo objet i krasno naučenije naših prvijeh i napred Boga moleće mislimo, dori nas jedan teče, što ne primaknemo na slavu i čast kraljevstva bosanskoga ne mislimo umaknuti.«¹³⁸⁾ Premda su Dubrovčani naličnim pismom na kralja Stjepana Ostoju kušali da rasprše svaku sumnju u svoje dušmansko raspoloženje spram Bosne, dapače i svojim oblastima izdali strogu zapovijed, »da niktör nesmjert bude nijednoga primiti«, koji bi bio protivnik kralja bosanskoga, te pobjegao na zemljište republike dubrovačke, da se u njem skloni, ipak se ljutiti kralj nije više dao umiriti;¹³⁹⁾ još samo jedan korak dijeli obje države od krvava rata. Iz Dubrovnika podjoše oba bana u Spljet, gdje su boravili dne 26. aprila 1402. Splječani ih dočekaju velikim slavljem, te pored Ivana Gorjanskoga izaberu još i brata mu palatina svojim gradskim knezom, a onda polože zatraženu prisegu vjernosti na ruke zagrebačkoga kanonika Teodora, zamjenika obiju banova.¹⁴⁰⁾ Pored Dubrovnika i Spljeta još su se u taj čas održali u vjeri kralju Žigmundu, otoci Brač, Hvar i Korčula,¹⁴¹⁾ dapače ban Mirko Bubek okuša se i na bojnom polju, jer mu je za odsutnosti vojvode Hrvoja srećno uspjelo provaliti u dubičku župu, te je negdje u julu 1402. opet natrag pripojiti kraljevini Slavoniji, pa onda popraviti važnu tvrdjavu Gredu na putu iz Dubice u Banjaluku.¹⁴²⁾

Dok su se ti događaji zbivali u Hrvatskoj, pregné napokon Ladislav Napuljski ozbiljno za ostvaranjem svoje davne želje. Potpuna sigurnost u baštinskoj mu kraljevini Siciliji s jedne, a teški neredi u Ugarskoj s druge strane, omogućé mu taki korak, što više, uza nj je stajao i sam papa Bonifacije IX. »Razmišljavajući danju i noću, kako bi zadobio i usrećio kraljevine Ugarsku, Dalmaciju i Hrvatsku, od kojih je najveći dio

na nepravedan način u rukama njegovih takmaca i buntovnika«, izdade Ladislav dne 17. juna 1402. u Napulju svečano pismo, kojim imenova svojim namjesnikom u pomenutim kraljevinama Alojzija Aldemarisca de Maresci, maršala Sicilije i vrhovnoga kapetana napuljske mornarice, podijelivši mu »potpunu vlast čistoga i mješovitoga imperija i mača i potpunu jurisdikciju za pravosudje i za rat«. U pismu mu dalje Ladislav podaje opsežan naputak, što i kako da radi. Nalaže mu, da s mjestakrene u pomenute zemlje i da ih nastoji predobiti, onda ga ovlašćuje, da može u njima namještati zvaničnike, prodavati daće i rude, ili ih u zakup uzimati, a prihodima tako dobivenim podmirivati plaću svoju, činovnika svojih i vojske. Pored toga još mu daje vlast, da može silom natjerati pojedine velikaše na pokornost i vjernost, a praštati onima, koji bi se dragovoljno pokorili. Napose mu se naglašuje, da vršeci službu ima vazda poštovati obrede, ustanove, odredbe i običaje pomenutih kraljevina, a podjedno da i pripazi, e se ni drugi zvaničnici ne bi o njima ogriješili.¹⁴³⁾ Dašto, u prvi je mah od osobite važnosti bilo, kako će se Venecija vladati u tom poslu. Još početkom maja pogovaralo se po Dalmaciji o skorom dolasku napuljskoga brodovlja, pa stoga se dne 17. i 18. maja iz Zadra obrati kapetan onoga mletačkoga brodovlja, što je stražu čuvalo na jadranskome moru, na svoju vladu s upitom, kako bi se vladao, ako sastane galere kralja Ladislava. Vijeće mu odgovori dne 1. juna, da se ima sasvim neutralno držati, te jedino pripaziti, da one ne bi nanijele kake štete mletačkim ladjama.¹⁴⁴⁾ I odista pod konac jula pokaže se u blizini Zadra pet galera napuljskih, a vijeće i opet izdade dne 30. jula naličan nalog na svoga kapetana.¹⁴⁵⁾ Medjutim se kralj Ladislav obrati na dužda posebnim poslanstvom, da mu predloži obranbeni savez; signorija opet dne 3. i 8. augusta odbije savez, jer da se drži neutralno u čitavoj stvari, te ponovno zajamči napuljskomu brodovlju i samomu kralju svaku sigurnost od njezine strane.¹⁴⁶⁾ U to stiže i Alojzije Aldemarisco s pet galera i jednim brigantinom pred Zadar; u taj je čas građ još neodlučan bio, pa zato otpremi dne 24. augusta tri poslanika svoja, naime Vida Matafarija, Pavla sina Franje Jurjeva i Damijana Našića k vojvodi Hrvoju, koji se tada nalazio u Ostrovici, da ga upitaju za savjet; očito su Zadrani htjeli saznati, kako će se bosanska

politika vladati spram napuljske akcije. Ali pod dojmom napuljske oružane sile i ne čekajući odgovora sastane se gradsko vijeće dne 27. augusta, te nakon duljega raspravljanja zaključi slijedeće: »Neka gospodin Alojzije, namjesnik svjetloga vladara gospodina Ladislava i kapetan nad pet galija i jednim brigantinom, što se nalaze pred gradskom lukom, slobodno s nekoliko svojih drugova udje u grad, a onda neka se izvjesi zastava pomenutoga kralja, ali i podjedno zastava kraljevstva ugarskoga«. Po nalogu vijeća uvedoše zatim uz zvonjavu zvona i pucanje lumbarda Aldemarisca u grad Jakov Radunić, Andrija Grisogono, Juraj Cedulinić, Sime Detrik, Toma Petričević i Pavao Pavlović. On udje na vrata sv. Krševana (danas Porta marina), te ponajprije obadje crkvu toga sveca i zaštitnika gradskoga, a onda budu uz opće veselje i radosno klicanje svjetine izvršene pomenute zastave; sjutradan dne 28. augusta udju dozvolom gradskoga vijeća i brodovi napuljski u luku. Dne 3. septembra napokon opet se sastane gradsko vijeće, na koje taj puta pored sedamdesetorice plemića dodjoše još i nadbiskup zadarski, biskup kninski, opati sv. Krševana i Rogova, očit dokaz papinske sklonosti Ladislavu, pa svi ti polože na ruke Alojzija Aldemarisca prisegu vjernosti novomu kralju. Sjutradan bi određeno, da se u svim javnim ispravama spominje ime kralja Ladislava, na što je njegov namjesnik odmah stao vršiti svoj čin, imenovavši pored drugih Pavla Pavlovića državnim odvjetnikom i nadzornikom komorskih prihoda u Dalmaciji i Hrvatskoj. Medjutim se i vojvoda Hrvoje primakne Zadru i utabori u Zemuniku. Odavle pošalje dne 28. augusta poslanstvo u Zadar, na čelu mu brata, valjda Vojislava, koji za sjutradan pozove Aldemarisca k Hrvoji na dogovor; po posljedicama vidimo, da se radilo o ratovanju protiv onih mjesta, što su još priznavala Žigmunda svojim kraljem. Dne 6. septembra krene Ladislavov namjesnik s trista Napuljaca, četiri stotine Zadrana i trista ine pomoćne vojske iz zadarske okolice na grad Vranu, gdje mu se još pridruži pet stotina Hrvojevih konjanika. Taj grad baš nije tako lako bilo osvojiti, jer nakon odbijenih juriša odluči se Aldemarisco prisiliti ga podšadom na predaju; ali se u to zgodi nešto osobito važno. U isto doba, kad je napuljski namjesnik udarao na Vranu, sastao se bio u Požunu onaj sabor, na kojem Žigmund prisili ugarsku

i hrvatsku gospodu, da uzmu austrijskoga vojvodu Albrechta IV. za njegova nasljednika (drugom polom septembra 1402.). Nema sumnje, da su se velikaši odlučili na drugi način izvući od take nasilne obveze, a među njima bješe i prior vranski Mirko Bubek. Njega je moralo jediti, što mu je lakoumni kralj skinuo oca Detrika s palatinske časti, dapače malo pred sabor i njega s banske,¹⁴⁷⁾ a sada mu svakako nije bilo nakon požunskog sabora druge, nego se odmetnuti od Žigmunda i pribiti Ladislavu. Tek što se vratio u Vranu, predade 12. oktobra grad Aldemarisu.

Padom Vrane započe sveopći pokret protiv Žigmunda tako, da je otpad čitave Dalmacije bio tek pitanje najkraćega vremena. Ostavivši dne 19. oktobra Zadar, u koji se bješe na čas svrnuo, Aldemarisco pade pod tvrđi Ljubač-grad kod Nina, te ga već sutradan samo s tri galije i pedeset konjanika osvoji. Dne 25. oktobra krene prama Spljetu, najjačemu stupu Žigmundovu. Na glas o njegovu dolasku grad se odluči mirno predati; nadbiskup Andrija Gualdo i drugi privrženci Žigmundovi pobjegnu, dok Ivan i Nikola Gorjanski budu skinuti s kneževske časti. Dne 24. decembra već se u javnim ispravama spljetskim navodi Ladislav kao kralj, a Šibeničanin Ivan Mihajlo Naplović kao potestat.¹⁴⁸⁾ Dašto, Šibenik (19. novembra) i Trogir (25. novembra) takodjer srdačno dočekaše Aldemarisca, »razvivši stijeg kralja Ladislava velikom svečanošću«. Jedinu grad Skradin opre se napuljskomu namjesniku tako, da ga je trebalo podsjedati s kopna i s mora, te za to uzeti u pomoć čete ostalih dalmatinskih gradova.¹⁴⁹⁾ Razumije se samo po sebi, da je Aldemarisco svagdje potvrđivao povelje u ime svoga kralja; tako je, zamoljen od poslanika Stjepana Maffea potvrdio gradu Šibeniku dne 20. decembra 1402.,¹⁵⁰⁾ a gradu Spljetu dne 6. januara 1403.¹⁵¹⁾ sve njihove stare slobostine. Ali Aldemarisco nije zaboravio ni Dubrovnika; ipak mu sve poruke bjehu badava, jer je republika sv. Vlaha voljela dalekomu Žigmundu, nego li pomorskom svom napuljskom susjedu. Dne 13. novembra vidimo, gdje piše kralju Žigmundu, palatinu Nikoli Gorjanskomu i banu mačvanskomu Ivanu od Morovića, šaljući tom prigodom kralju po naročitom poslanstvu bogate darove, dašto, samo da od sebe odbije svaku sumnju.¹⁵²⁾ Dubrovnik međjutim nije bio osamljen, jer je pored njega bilo i

po ostalim gradovima sporadičkih dušmana sina Karla II. Dračkoga. Primjerice Zadrani Filip Jurjević nije na poziv gradskih knezova htio poći s vojskom pod Vranu, pa ga stoga dne 10. septembra proglasiše veleizdajicom i lišiše imetka u korist gradske općine. Njegovu je kuću, što je stajala pred crkvom sv. Stošije, Aldemarisco dne 16. oktobra izabrao za svoj stan. Za Filipovim primjerom poveo se dapače i Damjan Našić, kojemu takodjer bjehu imanja zaplijenjena (28. januara 1403.), a ženi i sinu Petru naloženo, da za tri dana ostave grad¹⁵³). I po drugim je gradovima bilo ljudi, koji su ostavili kuću i ognjište, samo da se ne moraju pokloniti Napuljcu, pa zato i dade Aldemarisco dne 1. decembra 1402. javno proglasiti u Zadru, da se svi građani, koji su se tada raspršili »po Dalmaciji, Hrvatskoj ili takodjer u Slavoniji«, moraju najkasnije do Božića povratiti svojim kućama, jer da će se inače svaki, koji za četrdeset dana ne dodje, smatrati izdajicom i lišiti imetka; isto će se tako kazniti svak, tko bez njegova znanja ostavi grad, »dok se kraljeva volja ne proglaš«¹⁵⁴). Ovim proglašima, a i drugim prijetnjama Aldemarisco zastraši javne i potajne dušmane svoga gospodara toliko, da je već 14. decembra mogao prvo poslanstvo otpraviti u Napulj, da se pokloni kralju Ladislavu. Po namjesničkom nalogu podjoše onamo najodličniji građani zadarski: opat sv. Kuzme i Damjana, opat sv. Krševana Miroslav, Pavao i Lucijan Jurjević, Damjan Benja, Juraj Cedulinić, Šime Busiolo, Nikola Grgurov, Antun i Rastko Damjanov, Ivan Mihin Našić i Benko Galo. Ti se poslanici dne 27. decembra 1402. ukrcaše u Zadru u brodove, te otploviše u Napulj, da Ladislavu očituju vjernost i odanost svoga grada, a za cijelo da ga i pozovu, neka bi što prije lično došao u Dalmaciju¹⁵⁴). Eto tako je koncem g 1402. bila sva Dalmacija do Dubrovnika i Hrvatska južno od Velebita u vlasti Ladislava Napuljskoga, čemu je pored vojvode Hrvoja mnogo doprinio i prior vranski Mirko Bubek¹⁵⁶).

Ali pokret u korist Ladislava Napuljskoga protegao se taj puta i na Ugarsku, kako nikad još do sada. Ovdje je čitavom pokretu stajao na čelu ostrogonski nadbiskup Ivan od Kaniže, kojemu se u brzo pridruže i mnogi ostali crkveni dostojanstvenici, dašto, jer se znalo, da papa Bonifacije IX. pomaže i zagarvara stvar. Nezadovoljnici sastase se u januaru 1403. u Velikom

Varadinu, pa polože ondje nad glavom sv. Ladislava kralja zakletvu, da će Žigmunda zbaciti s prijestola, a na nj uzvisiti Napuljca Ladislava¹⁵⁷); iza toga razviše barjak novoga kralja svoga, koji je po svim mjestima dočekivalo i primalo svećenstvo, noseći preda nj u svečanim litijama svete moći¹⁵⁸). Među nezadovoljnicima od hrvatske strane nalazimo taj puta i Krčkoga kneza Nikolu, sina osloboditelja Marijina, bana Ivana; još u augustu 1402. tražio je Krčki knez Nikola pomoći protiv Aldemarisca u Veneciji¹⁵⁹), a pod konac iste godine već ga nalazimo u taboru kralja Ladislava, koji mu u Napulju dne 26. januara 1403. darova, kao savjetniku i »milom rodjaku« svome, grad Okić u »herceštvu« slavonskom, a podjedno dozvoli, da može svoj grad Ozalj zamijeniti gradom Ostrovicom u Lici, do onda vlasništvom plemića i viteza Petra Novakovića¹⁶⁰. Osim kneza Nikole još se pridruže napuljskoj stranci i neki dojakošnji dušmani njezini; tako već pomenuti Zadrani Damjan Našić sa svojim sinovima, kojima stoga Ladislav dne 26. januara 1403. oprosti dosadanju nevjeru, a zaplijenjeni imetak povrati¹⁶¹). Od plemstva slavanskoga nalazimo medju dušmanima Žigmundovim braću Ivana, Nikolu i Antuna od Brezovice, Dmitra i Jurja od Medjurića, Ladislava i Žigmunda od Opatovca, Stjepana i Nikolu od Orahovice, Stjepana Ivanovića i Jurja Miháljevića od Završja županije požeške, Žigmunda sina Aleksandrova od Našica i Podgorača, pak napokon Nikolu od Horvata, sina nekadašnjega bana Ivaniša, komu inače od god. 1394. sasvim nestaje traga, zacijelo što je boravio u sigurnosti na napuljskom dvoru¹⁶². Mnoge od ovih pristalica nagradi kralj za njihovu vjernost raznim dobrima, a tako je uradio i s pojedinim dalmatinskim gradovima, potvrđujući im sam ona privilegija i slobodštine, kako su ih dobili u njegovo ime od vojvode Hrvoja Vukčića i zamjenika mu Alojzija Aldemarisca¹⁶³); grad Zadar, dašto, kao najvažniji, bude naročito odlikovan, jer mu kralj Ladislav oprosti dne 16 februara 1403. polovicu daća za izvoz soli iz grada¹⁶⁴), a 26. juna čak mu darova Novigrad, na kojem su čamile nekoć Marija i Jelisaveta, a od god. 1387. vlasništvo knezova Krbavskih Kurjakovića¹⁶⁵). Žigmundu je ostalo vrlo malo vjernih velikaša; pored palatina Nikole Gorjanskoga znamo još za baš pomenute knezove Kurjakoviće, onda za Zrinjske i Blagajske, pa za zagrebačkoga biskupa Eberharda de Alben,

mačvanskoga bana Ivana od Morovića i požešku vlastelu Berislaviće¹⁶⁶). Je li čudo dakle, da je republika mletačka, videći taki nepovoljan politički položaj Žigmundov u Ugarskoj i Hrvatskoj, njemu uskratila dne 9. januara 1403. onaj tribut, što mu ga je bila dužna dati na osnovu turinskoga mira? Ona je motivirala ponašanje svoje izriječkom ovako: »Pošto vidjamo već od dulje vremena, gdje se kralj nalazi izvan kraljevine, a i to, da su u kraljevstvu nastale velike i razne promjene, stoga iz ovih i još nekih drugih razumnih razloga ne nalazimo za zgodno isplatiti zasada onaj tribut, što se od nas traži¹⁶⁷)«.

Unatoč svemu tomu Žigmund ipak nije klonuo; prvo i prvo imenova opet dva bana, i to Ladislava od Grdjevca¹⁶⁸) i Pavla Bessenyőja od Ezdege¹⁶⁹), dašto sa zadaćom, da umire pobunjene Hrvate. Pavao Bessenyő odista podje odmah početkom 1403. u boj, te se smjesti negdje oko Bihaća, ali ga ondje prior vranski Mirko Bubek razbije i živa zarobi¹⁷⁰). Vojvoda Hrvoje nalazio se tada u Zadru, gdje je imao kuću, koju mu je darovao Ladislav po namjesniku svom Aldemariscu, no čuvši za banov tabor kod Bihaća, od kuda nije bilo teško provaliti s jedne strane u Donje Kraje, a s druge strane unskom dolinom i zрманjskim klancem u Dalmaciju, spremi brže bolje što više vojske, da krene protiv njega; Zadrane je vodio tom prilikom Alojzije Matafaris, a Napuljce braća Antun i Franjo de Cathaneis. Baš onaj dan, naime 5. februara, kad je htio da ostavi Zadar, stiže u grad Mirko Bubek, te izruči Hrvoju zarobljena bana, koji ga predade namjesniku Aldemariscu, da ga baci u zatvor¹⁷¹). Ovim porazom banovim pade čitava zemlja Hrvatska od Drave do mora u ruke napuljske stranke, ili kako kaže jedan savremenik: »Malo je bilo ljudi, koji su se kralju Ladislavu protivili, a i oni nijesu bili važnije ličnosti; stoga su mu se s ove strane Drave svikolici pokorili¹⁷²)«.

Ispravnost ovih riječi dokazuje najbolje to, što su se pobunjena gospoda sastala u sabor dne 4. aprila u križevačkoj županiji, a na koji su došli i neki poslanici poljskoga kraljevstva. Tu bude uz ino zaključeno, da će novi kralj, kojega već sabor izabere, vazda držati tvrdi mir s kraljevinom Poljskom, onaki, kaki je je bio za Ljudevita I. i Kazimira Velikoga, dapače ovaj je savez imao još i tu svrhu, da obezbijedi plemstvo jedne i druge

kraljevine protiv eventualnih napadaja njihovih vladara, jer su tom prilikom obje stranke izmjenice dale riječ, da ne će svoga kralja podupirati, u slučaju naime, ako bi poljski udario na Ugarsku, a ugarski opet na Poljsku. Čini se dakle, da je glavna svrha ovoga saveza imala biti, da se poljskom kralju Vladislavu spriječi utjecaj u izbor novoga vladara, koga su sebi sakupljeni stališi u Slatini naumjeli izabrati. O svem tom bude sastavljena isprava, koju su nazočni ugarski i hrvatski velikaši potvrdili s pedeset i jednim pečatom¹⁷³). Medjutim taj sabor nije definitivno riješio kraljevsko pitanje, dapače kao da su iza njega planule ljute borbe¹⁷⁴). Privrženici Ladislavljevi skupiše svoje čete, pa onako oružani sastanu se po drugi puta polovicom maja na sabor kod Požege, gdje su povelili riječ o skorom krunisanju novoga vladara¹⁷⁵). Sada bude otpremljeno posebno poslanstvo kralju Ladislavu, koje on primi u Barleti; sinu Karla II. Dračkoga bude javljeno, da je izabran za kralja, te podjednako pozvan, da dodje u zemlju na krunisanje krunom sv. Stjepana¹⁷⁶).

Po tom se napokon riješio Ladislav, da predje preko mora. No još prije svega nastojaše, da steče sigurnosti od strane austrijske i papinske. Hercog Vilim Habsburgovac već je prije bio zaprosio sestru njegovu Ivanu, ali ženidbeni su se pregovori nekako odugovlačili. U to stignu u Barletu i opet austrijski poslanici, i to s izričnom porukom, neka bi Ladislav poveo na put i sestru svoju, — jer ako toga ne učini, onda će hercog pomagati njegove dušmane u Ugarskoj; Ladislav na to opunomoći jedno svoje poslanstvo za Beč, s nalogom, da dokrajči stvar, što se i dne 23. augusta zgodi, kad bude utanačeno, da će Vilim do 12. oktobra stići u Trst, da se onoga dana obavi vjenčanje¹⁷⁷). Lakše je bilo s papom Bonifacijem IX., jer je, kako znamo, od uvijek bio sklon Ladislavu; još dne 18. aprila 1403. zbaci on spljetskoga nadbiskupa Andriju Gualda i imenova na njegovo mjesto Pelegrina od Aragonije, pozdanika svoga, kojemu je naročito naložio, da radi za Napoljca¹⁷⁸). Nekoliko dana za tim, dne 23. aprila, izdade papa bulu, kojom darova mladomu kralju deseti dio od svih crkvenih dohodaka »za predobljenje njegovih kraljevina«, a onda imenova Firentinca Angela Acciaiola, kardinala od sv. Lovre, za pobočnoga poslanika svoga u Ugarskoj, koji ima kralja Ladi-

slava otpraviti preko mora i pomoću papinskoga ugleda uklanjati sve zapreke, što bi smetalo krunisanju njegovu. Papa mu u to ime dne 1. i 2. juna 1403. izdade čitav niz raznih punomoći i privilegija za Ugarsku, Slavoniju, Dalmaciju, Hrvatsku, Srbiju, Bosnu, Vlašku i Bugarsku«, dašto, sa zadaćom, da pomogne nastojanju svoga štićenika. Tako mu zapovjedi, neka kaločkoga nadbiskupa premjesti na biskupiju zagrebačku (t. j., da odstrani odanle Žigmundovca Eberharda de Alben), a trogirskoga biskupa u Kaloču; zagrebački biskup dobit će opet kaku drugu ispražnjenu stolicu. Šta više, pošto se lako moglo desiti, da se u ugarsko-hrvatske zaplete uplete Poljska i Češka, podade mu papa i nad ovim državama potpunu jurisdikciju¹⁸⁰). Sada se Ladislav odista mogao osjećati sigurnim, da dodje u svoju državu.

U Dalmaciji su mu se nadali još u januaru 1403. Tako vidimo, gdje Trogirani dne 2. januara u ime dočeka pripraviše osam stotina dukata¹⁸¹). Prije dolaska svoga pošalje Ladislav u Dalmaciju neke zvaničnike svoje, kao što je tajnik Firentinac Matija od San Miniata, onda Galeotto i drugi, a napokon se sam s papinskim poslanikom spremi na put. Dne 9. jula 1403. doplovi u zadarsku luku, kao predteča kraljeva dolaska, dvanaest velikih brodova s konjima, vitezovima, plaćenicima, žitom i svim, što treba za vojsku. Sjutradan pak udje u grad vojvoda Hrvoje Vukčić sa sjajnim bosanskim poslanstvom. O svim tim pripravama za kraljev doček sačuvao nam se osobito zanimljiv izvještaj iz Zadra, kraljeva tajnika Matije od San Miniata, na Firentinca Kolucija de Salutatis od 11. jula, u kojem se kaže: »Dne 9. ovoga mjeseca (naime jula) doplovilo je ovamo dvanaest velikih brodova preblagoga vladara gospodina kralja Ladislava s konjima, vitezovima, plaćenicima, žitom i drugim, što treba za taki posao; a baš je bilo vrijedno vidjeti tu opremu. Juče opet stigao je amo vojvoda kraljevstva bosanskoga, imenom Hrvoje, velik knez i najmoćniji u ovom kraljevstvu. Upravo taj Hrvoje poglaviti je bio razlog, da su se kraljevine Dalmacija i sve strane Slavonije priklonile kralju Ladislavu. Hrvoje očekuje kralja s velikom družinom. Taj je čovjek inače pataren, ali se radi, da ga gospodin kardinal (naime papinski poslanik Angelo de Acciaioli) privede k svjetlu pravoga spasa, a čini se, da će i on sam na to pri-

voljeti, jer se nada, da će ga gospodin kralj (Ladislav) namjestiti za upravitelja bosanskim stranama¹⁸²), kako mi to tvrdi gospodin nadbiskup spljetski (to jest Pelegrin od Aragonije), njegov prijatelj i susjed, a meni otac i gospodin. Velikaši kraljevstva ugarskoga, koji imadu vrlo veliku pratnju i družinu, poslali su juče ovamo pismo, a blizu su već Zadra, od prilike dan hoda; mislim, da će amo stići prekosutra u petak. Njima je svima na čelu kao vodja nadbiskup ostrogonski, kojega sam i ja nekoć služio; to je muž i velikaš velike mudrosti i upliva. Gospodina kralja zajedno s kardinalom što će doći s petnaest galija, očekujemo dođuće subote, t. j. 14. ovoga mjeseca. Zadržao se naime s razloga, što je austrijski vojvoda k njemu poslao odlično poslanstvo, moleći ga, da bi sa sobom poveo i sestru svoju kraljevnu Ivanu i da mu je dade za ženu; ne učini li toga, onda da će mu biti dušmanin i oprijet će mu se kod zauzeća kraljevstva ugarskoga; dovede li je, bit će mu sklon i prijatelj. Isti taj vojvoda austrijski inače je veoma moćan i jak, a graniči s Češkom, Ugarskom i Slavonijom (Hrvatskom), te je obećao moćnu pripomoć gospodinu kralju; stoga se gospodin kralj mudro odlučio, da povede i sestru sa sobom, poradi čega se i zadocnio. Ja odista veoma cijenim naklonost i prijateljstvo austrijskoga vojvode, a dašto i u protivnom smislu kad uzmem u obzir njegovo susjedstvo i moć¹⁸³). O dolasku kraljevu imamo srećom dva izvještaja, iz kojih se jasno razabire lijepa slika svega, što se tada u Zadru zgdjalo. Galeotti naime javlja dne 24. jula Firentincu Vivianu ovako: »Gospodin legat (Acciaioli) i gospodin kralj stigoše zajedno sa svojim družinama u Zadar zdravi i čitavi dne 19. ovoga mjeseca sa sedam galija i nešto barki, krcatima plemića i baruna. U jutro udjoše u Zadar uz neizmjereno veselje. Sašav s brodova kralj je odmah dvojicu odlikovao viteštvom, naime brata Gvidona Matafare, koji je za njega mnogo i dugo radio, te još nekoga drugoga. Poslije toga prisustvovalaše u stolnoj crkvi službi božjoj, iza koje su sykolici posli na odredjena mjesta. Onda je još istoga jutra ušla u grad i gospodja vojvotkinja, kraljeva sestra. Toga dana kao i slijedeći još se praznikovalo, pa su se primali i vraćali razni darovi, a tako su radili gradjani i drugi ljudi, koji bjehu došli u pohode. Tu su u Zadru čekali na kralja Hrvoje, velik gos-

podin po svojoj vlasti, a ne manji tijelom, koji je (kako se kaže) poglaviti uzrok da je kralj došao u ove strane, onda njegov šurjak knez Ivaniš, također gospodin velike vlasti, nadalje mnogi plemići, svi iz kraljevstva bosanskoga. Što sam tih ljudi vidio, svi se odlikuju svojim osobitim rastom. Dne 21. dodjoše gospodin nadbiskup ostrogonski, veoma moćan muž, u čijim je rukama gotovo sva briga kraljevstva, zatim veliki župan palatin (sc. Detrik Bubek, a ne Nikola Gorjanski), biskup gjurski i drugi premnogi vitezovi i baruni. Njima su u susret pošli svi kraljevski i legatski plemići i gospoda. Sam kralj opet dojašio je do gradskih vrata da dočeka pomenutu gospodu. Kad su se približili do gradskih vrata na daljinu što se može kamenom dobaciti, sadju s konja, te podju pješice pred kralja, pozdrave ga i iskažu mu dužnu počast, a na to se svi razidju u određene im stanove. Sjutradan skupiše se vojvoda od Amalfija, prije knez od Trikarije, o kojemu javno mnijenje zna samo sve lijepo da kaže, gospodar Barlete i sinovac kralja od Cipra, gospodin Benedikt de Acciaioli, koga kralj osobito odlikuje i voli, knez Bigelli, knez od Troje, brat magistra justiciara, gospodin Alojzije Aldemarisco, kapetan galijski, dva sina gospodina Tomasina od San Severina, prvorodjenac i mladji, gospodin Robert od San Severina, Franjo Corsini, te mnogi drugi plemići i vitezovi, a bilo bi predugo sve ih redom nabrajati. Poslije ovih dodjoše gospoda iz Ugarske i Bosne: gospodin nadbiskup ostrogonski, gospodin biskup zagrebački (kojega bješe za našega ovdašnjega boravka gospodin legat premjestio s nadbiskupije kaločke na biskupiju zagrebačku), pa gospodin nadbiskup kaločki, biskup gjurski i još jedan drugi biskup, veliki župan palatin, Hrvoje, knez Ivaniš, te još i druga gospoda i plemići, po prilici osam njih ili deset. Kad su svi ti sjedili šuteći, ustade nadbiskup ostrogonski, te u ime sve gospode ugarske, koja su nazočna bila, kao i u ime drugih, kojih nije bilo, razloži kralju svrhu poslanstva; primivši odgovor učiniše sporazum i vratitše se svojim kućama. Poslije toga držahu još pojedinih dana vijećanja, da uredi prilike u kraljevstvu i da ustanove krunisanje kraljevo, što će ovdje (u Zadru) u brzo biti obavljeno; dana u ostalom ne znam, jer ga još nijesu odredili. Kao sigurno se tvrdi, da kralj imade malo protivnika, a i ti da ni-

jesu moćniji, jer se svi počevši od rijeke Drave ovamo njemu pokoravaju; još tvrde, da će se kralju i svi ostali pokoriti, čim samo digne svoju vojsku, jer su mnogi, sumnjajući se o njegovu dolasku, ostali neodlučni, ali kad ga budu vidjeli, i oni će se pokloniti. Nadalje tvrde, a o tom pokazuju i dosta vjerojatnih pisama, da će markgrofa Žigmunda Česi zarobiti. Ovamo će stići i bosanski kralj, podanik kralja ugarskoga, i senjski knez. Očekuju se i dva austrijska hercega poradi gospodje vojvodkinje, a i druga mnoga gospoda. Eto, to je sve, što se može povjeriti peru. Još se govori, da će mnoga gospoda doći s družinama i da će poslati svoje poslanike¹⁸⁴). Dne 30. jula opet javi jur već pomenuti Matija od San Miniata istomu Vivianu u Firencu ovo: »Dne 19. ovoga mjeseca došao je amo kralj Ladislav i gospodin legat s dvanaest galija i sa svojim velikašima, medju kojima je bio i knez od Trikarije, inače vojvoda od Amalfija i još drugi neki velikaši i vitezovi kraljevstva; odista časna pratnja. U subotu dne 21. dođoše u Zadar prelati i baruni kraljevstva ugarskoga, naime gospodin nadbiskup ostrogonski, veliki župan (palatin), koji se zove Detrik Bubek, biskup gjurski, biskup njitranski, biskup zagrebački, biskup vesprimski, nadbiskup kaločki, kao i mnogi drugi plemići toga kraljevstva. Izmedju njih i kralja (naime Ladislava) bio je sve do današnjega dana (30. jula) neki nespোরазумак. Ugri su tražili od kralja, neka im obeća, da će lično doći u kraljevstvo i neka označi o tom rok. Kralj, kako se čini, nije spreman za sada da dalje podje, nego svakako ovdje traži državnu krunu (to jest krunu sv. Stjepana), koju su mu obećali u Barleti. Gospodin je legat ipak postigao posredovanjem svojim složnu odluku. Bilo je doduše i drugih stvari, što su ih Ugri tražili, ali napokon bi trudom gospodina legata utanačeno, da se krunisanje svakako ovdje obavi. Kod svih tih posala bio sam ja prečesto sada ovdje, sada ondje doglasnikom. Kraljevstvo je za sada riješeno i slobodno od dušmana, pa i od bivšega kralja Žigmunda, koji je ovaj čas u Češkoj, te je u razmirici s bratom i bratučedom. Kralj taj (Ladislav) čini mi se dosta plašljiv, a popušta tvrdoglavcima. (Nije slobodno svega pisati). Hoće da se kruni dođućih dana, a mislim, da će se čin krunisanja obaviti drugoga dana mjeseca augusta. Stvar kao

da ne će biti polag pravoga reda svoga, jer ovdje krune nema, jer je u Višegradu, dapače tu nema ni uobičajene knjige (za polaganje prisege), ni drugih stvari, jer su i one u Stolnom Biogradu. Ipak će posao kako tako biti obavljen. Daj Bože srećan svršetak!¹⁸⁵).

Iz ovoga se dvostrukoga izvještaja jasno vidi, da su gospoda s Ladislavom držala sabor, na kojem se pretresalo pitanje o krunisanju. Ugri su htjeli, da Ladislav podje u Ugarsku, te da se u Stolnom Biogradu okruni, tješeći ga time, da će na njegovu pojavu sva zemlja listom uza nj pristati. Ali bojazljivi sin nesrećnoga Karla II. Dračkoga nije htio da na to privoli, u čem su ga nesumnjivo podupirali Hrvati, već je krunisanje zatražio u Zadru, pa ma kakim insignijama. Valja priznati, da je time počinjena teška pogrješka: prema državopravnom shvaćanju ugarskome krunidba Ladislava Napuljskoga nije imala zakonite vrijednosti, ona je dakle bila za ugarsku gospodu samo parada¹⁷⁶). Pa tako dan 5. aug., kad je u stolnoj crkvi zadarskoj nadbiskup ostrogonski Ivan od Kaniže pomazao i okrunio Ladislava kraljem ugarskim i hrvatskim, nije bio početak vladanja novoga i opće priznatoga kralja, nego samo početak novih zapleta, s kojih najljuće i opet postrada onaj, što je za taj čin najviše krvi prolio, a to je bio narod hrvatski¹⁸⁷).

